

ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔

ภาคปกิณณกะ ภาค ๑

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

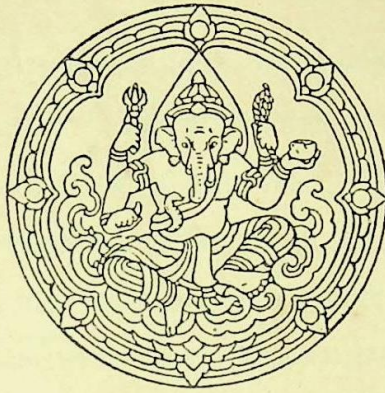
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน

ในงานพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์

ณ พระเมรุท้องสนามหลวง

พุทธศักราช ๒๔๘๓

ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔

ภาคปกิณณกะ ภาค ๑

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทาน

ในงานพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์

ณ พระเมรุท้องสนามหลวง

พุทธศักราช ๒๔๘๓

เรื่องพิมพ์ในเล่มนี้ คือ ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕
 ภาคปกิณณะ ๓ & เรื่อง คือ ๑. เรื่องช่าง ต้นฉบับเบ็ดหมุดไทยคำ
 เล่มดินสอขาว ได้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (หอจดหมายเหตุ)
 ๒. เรื่องช่างเผือกกบนางงาม เคยพิมพ์ในหนังสือชีวประวัติพิเศษเล่ม ๒
 จ.ศ. ๑๒๔๘ (พ.ศ. ๒๔๒๘) ๓. เรื่องแผ่นดินชมวเป็น & ภาค ต้น
 ๒. ฉบับเบ็ดหมุดไทยคำ เล่มหนึ่ง ได้มาจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
 ๔. เรื่องแหวนนพเก้า และ ๕. เรื่องนับตามลัทธิคฤหาสน์ เรื่อง
 เคยพิมพ์ในหนังสือชีวประวัติพิเศษ เล่ม ๓ จ.ศ. ๑๒๔๘ (พ.ศ. ๒๔๓๐)
 พระราชนิพนธ์ปกิณณะในรัชกาลที่ ๕ นอกจากที่นำมาพิมพ์ในเล่มนี้ยัง
 มีอีก จะได้นำพิมพ์ในเมื่อมีโอกาส เพราะฉะนั้นจึงให้ชื่อหนังสือเล่ม
 นี้ว่า "ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ ภาคปกิณณะ ภาค ๑"
 ซึ่งหมายความว่า ยังมีภาค ๒ และภาค ๓ ค่อยไปอีก

ขอพระราชกุศลทวงบำเพ็ญเป็นดวงบริวารคุณาศักดิ์ศรีธรรมน
 จงสำเร็จแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์ ซึ่งสิ้น
 พระชนม์ดวงดับไป ตามควรแก่คติสัตย์ในสัมปรายภพ ทุกประการ.

กรมศิลปากร
 ๑๒ เมษายน ๒๔๘๓

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์

สารบัญ

๑. เรื่องช้าง	หน้า ๓
๒. เรื่องช้างเผือกกับนางงาม	” ๒๐
๓. เรื่องแผ่นดินเขมรเบบ ๕ ภาค	” ๒๘
๔. เรื่องแหวนนพเก้า	” ๓๔
๕. เรื่องนับตามตัญญูคติกาต	” ๓๘

๑. เรื่องช้าง

ว่าด้วยช้างเผือก ซึ่งเบนนทบถอและเบนนทคองประสังคของบ้าน
เมืองสืบ ๆ มาในกรุงสยาม แต่ละประเทศรามัญ พม่า ดาว เขมร
ซึ่งต่างคนต่างหาประกวดประชันกันน้อยแต่โบราณมานั้น จะต้องกล่าว
ถึงคนตำรา ซึ่งได้ทราบมาในแผ่นดินสยาม ตามหนังสือซึ่งมาจาก
พราหมณ์ที่ได้นบถอไสยศาสตร์ คือมณูสร้างโลก พระเบเนเจ้าทางสาม
พระอิศวร หรือ ศิวะ ๑ พระนารายณ์ หรือ วิศณุ ๑ พระพรหม ๑
เหมือนอย่างซึ่งถอกนอยู่ในอินเดีย แดงและพราหมณ์ถอกตำราได้
เข้ามาถึงแผ่นดินสยาม พม่า รามัญ ดาว เขมร ก่อนพระพุทธศาสดา
ได้เป็นครูตั้งสอนธรรมนิยมการบ้านเมืองและตำหรับตำราต่าง ๆ
จนถึงกฎหมายมนต์สารศาสตร์ ซึ่งในประเทศอินเดียใช้ช้อยทกนนั้น
ได้มาใช้ในบ้านเมืองเป็นแบบแผนแผ่นดินมาช้านาน เพราะฉะนั้น เจ้า
นายขุนนางและราชครูก็เชื่อถือประพฤติกตามพราหมณ์เหล่านั้น ในการ
ที่พอจะทำได้ทุกอย่างเป็นประเพณีแผ่นดินสืบมา แต่จะกำหนดว่ามาแต่
เมื่อไร ก็ไม่หมดฐานที่จะอ้างอิงให้แน่ได้ ครั้นภายหลังมาพระพุทธ
ศาสดาได้มาประดิษฐานในประเทศสยามและประเทศอื่น ๆ เช่นกล่าว
มาแววนนทเบนนทบถอมาก ธรรมนิยมบางสิ่งวิชาบางสิ่ง ซึ่งเป็น
ของศาสดาพราหมณ์เต็มนใจในการแผ่นดินมาก เป็นครูตั้งสอน
ราชการไปทุกอย่าง พระพุทธศาสนามันไม่ได้เกี่ยวข้องกับในคดีโลก ไม่
พูดถึงการบ้านเมืองและธรรมนิยมต่าง ๆ เพราะฉะนั้น วิชาในศาสดา
พราหมณ์เต็มนนั้น จึงยังคงคดอยู่ในกรุงสยาม หรือจะว่าศาสดาซึ่ง

นบถพระเมณเจ้าทง ๓ ผู้สร้างโลกนหน กิ่งตงอยู่ในกรงดยามกว่าได้
 ดวยยงดอปลนอยกับพระพุทศค้ำนา แต่ความทนบถยงนหนเห็นจะ
 คดายตงกว่าแต่ก่อน เมื่อยมิได้รบพระพุทศค้ำนามาถบ ก็แต่
 ชิงชาวดยามถบค้ำนาเบณต้องอยอย่าง เพราะพระพุทศค้ำนาไม่ได้
 หามปรมทงหวงค้ำนาอน เมถบมาอย่างไรแต่เต็มแต่ด กิ่ง
 คดถอยหรือตคดถอยตงไปบ้าง ในเวดามเมื่อได้รบพระพุทศค้ำนามาถบ
 เพราะระนหน คนทไม่ได้ถบพระพุทศค้ำนา แต่ไม่ได้ฟังโอวาทพระ-
 พุทศเจ้าทจรงทแท ก็มกจะเข้าใจไปว่า พระพุทศค้ำนาเจือคตาย ๆ
 กับค้ำนาพราหมณ เมถจะพูดหรือจะแต่งทงต้อเรื่องไรทศต ๆ
 ถุก ๆ ไม่น่าเชื่อตามทงต้อของพราหมณ ก็มกจะอ้างเอาวาเบณ
 ค้ำนาพระพุทศ เพราะผทถบพระพุทศค้ำนาหน ท้าความนบถและ
 ประพฤคปะปนกันนอยกับค้ำนาพราหมณ แต่ทจรงนหนไม่ปะปนคตาย
 คดงกนเดย เหมอนทงวชคชค้ำตวณ นบเขาอยู่ในวิชาไตรเพทของ
 ค้ำนาพราหมณ ชิงถกนถวา ถาผู้ใครจุบไตรเพท ผูนเบณผวเคษ
 เบนทสรเรวีญของโลก

ค้าวาคชค้ำตวณแบ่งเบณต้องอยอย่าง อย่างหนึ่งว่าควยแบบ
 คชถกษณ คือรูปพรณตั้นฐานของช้างต่าง ๆ ชิงดแต่ชว ถาได้
 ใจจะให้คนและให้โทษนเบนค้าวาทง และมค้าวาชงเบนทรวรอม
 เวทมนตร เรียกว่าคชกรรม คือกระบวนทจะจับช้าง รักษาช้าง
 และบับคเด้นยคัจญไรต่าง ๆ จังรวมทง ๒ อย่างน เรียกว่าคชค้ำตว
 อยอยู่ในวิชาไตรเพท แต่วิชานี้ไม่เกยของในพระพุทศค้ำนา ไม่เบณ
 ค้ำตงต้อของพระโคตมตัมมาตัมพุทศเจ้า ๆ ไม่ได้สรเรวีญว่า วิชา

นเบนวดชาดสำหรับพระองค์ขทเป็นบรัชทจระวราเรียน แต่ผ่ายคฤหัดถก
 เบนบรัชทนน พระองคมีไคหามปรามวามไทรวเรียน และพระองค
 ไมได้ตรัสถึงวิชาเหตาดนเดย จึงเห็นว่ววิชาและตำรเวาดนไม่เกยวของ
 เจอปนในพระพุทศค้ำดนา เป็นของมาแต่ไดยศำดตวัดททพราหมณแท
 บดินจะไคกตาวถงตำรเวาดนตามเรองราวตามการทกตาวถงเรอง
 ต้วางโตก ก็แต่เรองทกตาวถงน เป็นตำรเวาดนยงนเป็นจริงจรงยดยว
 ไปตามนิตต์ยคนโบราณและตัททพราหมณ เมื่อจะเขียนจะพุดถงการ
 ดิ่งไร้มักจะพุดเกิน ๆ ไปจนไม่น่าเชอ การจรงกับแท้จะปนกันไป
 แต่บดินจะกตาวถงชาง ซงเรยกว่วชางเผอก ๆ ก็จะต้องกตาวถง
 ตำรเวาดนไม่เชอ เจอปนกันกับจรงอยบ่าง พอผฟังจะได้เขาใจเรอง
 ถงแต่คนจนตอดถงทจจะกตาวถงดวยชางเผอกและชางทมตระกุดยงกว่ว
 ชางเผอก หรือเด่มอชางเผอกบ่าง พอจะได้เทียบเคยงเป็นเควเรองให้
 ทราบการตอดท จะว่กตาวถงชดกษณก่อน ในตำรเวาดนโตกนนี้ไค
 กตาวถงว่ พระนารายณเด็ดจบรมอยในเกษัษรสมุทร แต่ถกระทำ
 อชัษฐานดวยเทวฤทช ให้ดอกบวถนในพระอุทร มีกดับ ๘ กดับ
 มีเกดร์ ๑๗๓ เกดร์ แต่ถจนำดอกบวถนไปถววยพระอศัควร ๆ จึงไค
 แบ่งดอกบวถนออกเป็น ๔ ส่วน ๆ หนึ่ง ๘ เกดร์เป็นของพระอศัควร
 ส่วนหนึ่ง ๘ กดับ ๒๔ เกดร์ให้แก่พระพรหม ส่วนหนึ่ง ๘ เกดร์ให้
 พระนารายณ ส่วนหนึ่ง ๑๓๕ เกดร์ให้แก่พระเพดิง พระเบนเจาทงด
 จึงไคได้สร้างเบนชางตระกุด และพระพรหมนไคได้สร้างชาง ๑๐ หม
 และชางอัฐทศ และชางตระกุดต่าง ๆ พระนารายณไคได้สร้าง ๘ ชาง
 พระเพดิงไคได้สร้างชางซงมตกษณะต ๕๘ ชาง ชางโทษ ๘๐ จำพวก และ

ข้างซึ่งพระเบเนเจ้าทรงตั้งค้ำวางนพ ว่าโดยข้างปรกคิ เขาแบ่งเป็นชาติ
 เหมือนอย่างเช่นชาติคนในเมืองอินเดีย ซึ่งแบ่งกันว่าเป็นชาติกษัตริย์
 ชาติพราหมณ์และชาติอื่น ๆ เป็นอันมากนพ ก็แต่ข้างทง & ตรีภูถน
 ก็แบ่งเป็นชาติเหมือนกัน จึงได้เห็นว่าคำรามมาจากชาติอินเดีย คือ
 ข้างซึ่งพระอศักรตั้งวางนพ เป็นชาติกษัตริย์หรือชคตยะ เรียกว่าอศักรวงศ์
 ข้างซึ่งพระพรหมตั้งวางนพ เป็นชาติพราหมณ์ เรียกว่าพรหมวงศ์
 ข้างซึ่งพระนารายณ์ตั้งวางนพ เป็นชาติแพศย์หรือเวศ์ เรียกว่าศัณดุวงศ์
 ข้างซึ่งพระเพด็จตั้งวางนพ เป็นชาติศูทร หรือ สู้ททะ เรียกว่าอินพวงศ์
 ชื่อคิงหมทวไปทงข้างตรีภูถและข้างธรรมดา ก็แต่ลักษณะของข้าง
 ธรรมดา คือข้างดาปรกคินน มั่งเกิดทจะไหว้วาเป็นชาติไเหนพวงศ์ไเหน
 ตามคำรวาเขาว่า ถ้าอศักรวงศ์มีลักษณะเหนือค้ำนทเหนือตะเอยคเกิดยง
 งาทงตั้งใหญ่ขนเส้นมอกน เทาใหญ่ หน้าเตากดม ไชมคตั้ง งวงเรียว
 เบนคินเบนปดาย คอกดม เมื่อคินนขนคคือ หดงเบนคินขน ทายเบน
 สู้ทท ขนคทองคตามวงหด ออกใหญ่ หน้าสูงกว่าทาย เทาหนาทงตั้งออมน
 เทาหนาเทาหดเรียววัด ผักบวคดม หางเบนซอหาง ๆ ตั้งบงาเบน
 ตั้งขน รมันเส้นมอไมพ่รอง หูใหญ่ ซ้อม่วงยาวข้างขวา ระบายห
 อ่อนนุ่ม มีขนมากกว่าข้างซ้าย หน้าใหญ่
 ชาติพรหมพวงศ์น มีลักษณะเหนือขนนเหนือตะเอยค ขนขนตะ
 ตั้งเส้น หน้าค้ำนคตั้ง คิวตั้ง ไชมคตั้ง มีกระชาทคตวมมาก ทายตา
 กว่าหน้า ขนหดขนคขนปทขนคยาว ออกใหญ่ งาตั้งเหลี่ยม งวงเรียว
 วัดเบนคินเบนปดาย และตั้ง

ชาตวิศณฺพศันนํ ฌวเนอหนา ขนหนาเกรียม ออกางคอกเทา
ทง & ใหญ่ หางยาว งวงยาว หนาใหญ่ มีกระแดงเต็มอกัน ถูก
จกษุใหญ่ขุ่นมัว หดงราบ

อคณพศันนํ ฌวกระตางขนหยาบ ตะเกียบห่าง หางเขิน
หน้ากระแดง ปากแดง งวงแดง ฌวเนอหม่นไหม้ดำ ช่างทง &
ตระกุดน จะว่าต่อไปช่างหดง

บदनจะกตาวถงทมาของช่างเผือก เผือก เอก โท ศรี แตะช่าง
เอราวณฺ คิริเมษตะ ก่อน ในตำราสร้างโถกมัว ในไตรตายค หรือ
เตตายค พระเปนเจามาประชุมพร้อมกัน พระอัครมเหศวโองการให้
พระเพด็จทาเทวฤทธิ เกิดเป็นเปิดพืดออกจากช่องกรรมทงสอง
แตะกตางเปิดพืดนหมเทวกุมารองคหิง มีพระพกตรเป็นหนาช่าง
มกร ๒ กร ๆ ชาวทงตริศต กรชายทงดอกรบ ทงตั้งววดนาค
นงชานมณฑต พระเปนเจ้าจึงให้นามว่า พชนเคศว กรรณเบองชาย
เกิดเทวกุมารองคหิง พระพกตรเป็นช่าง ๓ พกตร มีพระกร ๒ พระกร
กรหิงเป็นช่างเผือกผู้ มีเคียว ๓๓ เคียว & บาท ซ้อวาเอราวณ
กรหิงเกิดเป็นช่างเผือกผู้มีเคียว ๓ เคียว & บาท ซ้อคิริเมษตะไตร-
ตายค ๒ ช่างนเป็นพาหนะของพระอินทร (แต่มีใช้พระอัคร) อัก
๒ กรนนเกิดช่างช่างตะ ๓ ช่าง เป็นช่างเผือก เอก โท ศรี แตะพงน
อยู่ช่างพระหตถชาย พตายนนอยู่ช่างพระหตถชวา พระเปนเจ้าประดำท
ไว้สำหรับให้เป็นพาหนะของกษตริย อนมอภินหารบารมในแผ่นดิน อัก
๒ กรนนเกิดเป็นสังขทกษณาบรรตอยเบองชวา ตั้งขอตราบรรตอยเบอง
ชาย แตะเทวบุตรองคณนอยู่เหนอกระพองช่างเจดเคียว พระเปนเจ้า

จึงให้นามว่า โกฎจนาเนศวรคีอบุตร ตรีภุชชางเผอก ๑, ๒, ๓ จึง
ได้เกิดแต่นั้นสืบมา เพราะพระเพลิงเบญจธาเทวฤทธิ ให้เกิดโกฎจนา-
เนศวรเทวบุตร ซึ่งเป็นต้นของชางเผอกชน ชางเผอกที่เกิดต่อ ๆ มา
จึงได้นับเขาเป็นชาติออกนพงศ์ รวมเก่าใหม่ ออกนพงศ์เป็น ๕๑ ตรีภุชช
หมอชางทั้งหลายจึงได้ให้บูชาพระคีอบุตรพิณเนศวรและโกฎจนา-
เนศวรคีอบุตรสืบมา อนึ่งในเรื่องสร้างโลกว่า พระอิศวรเป็นเจ้าให้
บังเกิดพระกุมารองค์ ๑ จากอุทรประเทศ คือทอง มีพระพักตร์ ๖
พระพักตร์ มีพระกร ๑๒ พระกร ให้นามว่าพระขันชกumarเทวโอรส
มกนยงเป็นพาหนะ ในขณะที่นางพาคณหนึ่งจุดมาเป็นชางนาชอ
อสูรพงศ์ เป็นใหญ่กว่าหมู่มนุษย์ทั้งหลาย แดวเทยวเบียดเบียพให้
ตั้งศวกทงปองได้ความเดือดร้อน พระอิศวรจะให้พระขันชกumarไปปราบ
เด็ย แดจะไล่กนคเส็ยกอน จึงให้ประชุมพระเบนเจ้าทงล้าม และ
เทพยดามาพร้อม แต่พระนารายณยงหาบรรทมคนไม่ พระอิศวรจึงใช้
ให้พระอินทรนำอชยุททรมหาดังขไปเบาปดกบรทมพระนารายณ ๗ ยัง
มีบรรทมอยู่พดงพระ โยษฐีออกมาว่า อายดูกหัวหายจะนอนให้ด้บายก็
ไม่ได้ ครนพระเบนเจ้ามาพร้อมกัน เค็ยรพระขันชกumarหายไป
พระอิศวรจึงใช้ให้วิศุกรรมตงมาคคเฮอร์ชชางชนไป คอเค็ยร พระ
ขันชกumar แดวจึงให้เปล็ยนนามว่า มหาวิมเนศวร แด้วให้ไปปราบ
อสูรพงศ์ ๆ คอสูไม่ได้ หนคางตงไปนแม่่นายมนา พระมหาวิมเนศ
ทาดุทธอมนายมนาแห่ง เห็นควอสูรพงศ์ จึงถอดเองาเบองชางชวาง
ไปถูกอสูรพงศ์ตาย พระเบนเจ้าทงล้ามจึงอวยพรมหาวิมเนศว่า เค็ยร
นหมชชชะนะเบนมกคตอยู่แด้ว อย่าให้เปล็ยนเส็ยเดย แม่นว่าชางควคิ

มั่งงาข้างขวาเดี๋ยว เหมือนมหาวิมเนศน์แฉก กัดมมคัว เหมือน
 มหาวิมเนศน์ หมอโคคตองได้ นบหัวข้างไครอยหนึ่ง จงให้เบนหมอ
 เฒ่า ๆ นนทาพิชในคชกรรมทุกอยาง หมอช่างนบถอมมากเถด นเบน
 คนเรองของช่างมหาวิมเนศน์ กัดาวไวจะไคพบชอช่างนคอไปช่างหนา
 หนงส่อน

บดินจะไคกัดาวถึงช่างซึ่งเกิดแตกครคแรกของโกญจนานศควร
 ซึ่งเบนพาหะของพระอินทร ช่างหนงนนเรียกวา เอราวณ สัชาว
 มเคียร ๓๓ เคียร ที่ในคาวาร้างโตกวาเตเพียงเทาน เตยมหนงสอ
 อน ๆ มรามาเกยรคเบนคณ ยงพดปลคตอไปถึงเรองนยคยาวจนนำหัวรือ
 กไคคองการทจะกัดาวทน เตจะวาไคพอพังเด็นเบนประหลาด ๆ วา
 ช่าง ๓๓ เคียรนน มบษบกด้าหรบพระอินทรนงทก ๆ เคียร ๆ หนงม
 เจดงา ๆ หนงมสระอยในงาเจดดระ ๆ หนงมกอบวเจดกอ ๆ หนงม
 คอกบว ๗ คอก ๆ หนงม ๗ กตบ ๆ หนงมนางฟารวಾಯ ๗ คนคณ
 กแตะทนบ ๆ กนอยางน เขามาทาเบนจอกทยเตชส่อนไคเด็ก ๆ คณ
 ดวา จะเบนนางพาเทาไร เบนบวคคอก เบนกอบวคคอก เบนสระก
 สระ หรือผทพคณนจะผนเห็นเตยไปตามจอกทยเตชกไมรู ชกชวง ๓ นน
 ทเรยกวาคกรเมชตะไครคายคณน สัดวเหมือนสัดคอกกตามเคียร ๓ เคียร
 กซึ่งครวไอยรพคด้าหรบแผนคณด้ยาม ซึ่งไคไคสัดบมาช้านาน เบน
 วปชาง ๓ เคียรนน จะหมายเอาชางครเมชคณหรือ ๆ จะหมายเอาว
 เบนสังเชปชางเอราวณตดเดัย ๓๖ เคียรคงเต ๓ เคียร กไคทรบชค
 ถาจะคคไปอกอยาง ๓ แผนคณด้ยามเบน ๓ สัดว ด้าเนยงทพคไค
 เหมือนกน บางทกมจาแยกกนไปบาง เมอัสยามกตาง เหนอไค รวม
 กนเชากเบนชาง ๓ เคียร ถาจะคคคคอยางนกเห็นจะไค

แค้นคือไป จะว่าด้วยข้าง & ตรีภุต คือพรหมพงศ์ อิศวรพงศ์
วิคณพงศ์ อคินพงศ์คือไป แแต่ข้าง ๓๐ หมู่ซึ่งพรหมสร้างหน มีใน
เรื่องสร้างโลกว่า พระอิศวรส่งนางมหาอุปกาตี ให้ตั้งมาอยู่ในถา
ชื่อว่าเทวสันทรบรรพต นางจึงไปกินเภาะชดตดาวดัย พระพรหมจึง
ให้นางอุปกาตีสมครเป็นข้าง ๓๐ หมู่ คือ

หมต ๑ ชื่อว่าถททนต์ สี่ขาวเหมือนดั่งเงิน งาขาวเหมือนดั่งเงิน
ขวง หางแดง ดั่งเท้าแดง สันหลังแดงว่าเป็นข้างสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิ
ถ้าเวลาจะทรงไปรอบจักรวาลออกจากพระราชวงแต่เวลาพอรุ่ง พอ
พระอาทิตย์ขึ้นกตบมาดังวง

หมต ๒ เรียกว่าอโปลถ สี่เหมือนดั่งทอง บรมจักรทรงออกจาก
วงแต่เข้าไปรอบจักรวาล เวลาเที่ยงกตบมาดังท

หมต ๓ นน สี่เหลือง ชื่อว่าเหมหัตถ

หมต ๔ สี่เหมือนดอกอุณชันมวง งาอนขนขาว ชื่อว่ามังกสิหัตถ

หมต ๕ สี่เหมือนไม้กฤษณา มุตรมดและศวกข้างมกตบหอม
ดงกฤษณา ชื่อว่าคินจหัตถ

หมต ๖ สี่เหมือนดาวพาว คือตาแมว ชื่อว่าบังกถ

หมต ๗ สี่เหมือนทองแดงหล่อหน้าใหม่ รูปพรรณดั่งใหญ่
ชื่อว่าคามพหัตถ

หมต ๘ สี่ขาวเสือกวเหมือนหนังไกรธาค ชื่อว่าบนตระนา-
เคนทร

หมต ๙ สี่เหมือนน้ำไหล ชื่อว่าคงโคย

หมต ๑๐ สี่ดำเหมือนนกกา ชื่อว่าพวกะหัตถ ข้างทง ๘ หม
ข้างหลังน ตาและเดบเหมือนดั่งด

ข้าง ๓๐ หมุนวามกาดังเรียวแรงนิก ถ้าจะเทียบกาดังข้างทง ๓๐
 หมุน ๘ หมุนข้างหลัง ตงแต่เหมหตลจนถงกาพวกระหตล ถ้าจะเทียบ
 กาดังเท่า ๆ กัน และจะเอากาดังข้างทงนประดั้มกนเข้า ๓๐ ข้าง จึง
 จะเท่ากับข้างอไบสัดข้าง ๓ ก็และข้างอไบสัดถนจะเอากาดัง ๓๐ ข้าง
 ประดั้มกนเข้าออก จึงจะได้กับกาดังข้างถททนตข้าง ๓ และข้างทง ๓๐
 หมุนเบนพรหมพงศ์ทงถัน

และยังมีข้างอก ๘ จำพวก เรียกว่าอัฐิศักดิ์ สำหรับบานเมอง
 ทงปวง

หมท ๓ มตกษณะ ๓๕ ประการ ๑. ถัดควเหมือนถัดเมมเมอ
 คตมฝน ๒. เทาทงถัดกตมตงกนถตว ๓. เตบถัดเมอ ๔. หนาสัง
 ๕. ทายตาอย่างถิงท ๖. ถวไหญ่กว่าข้างทงปวง ๗. ตาไหญ่คังดาว
 ปรกกายพฤกษ ๘. งายาวชนชวา ๙. งวงคังตวถนาค ๑๐. หตงรบบ
 คังคนชน ๑๑. ปตายหุปรบจนถงกนหนา ๑๒. ปรบหตงถงกน
 ๑๓. ไชมคตงถัดองถิง ๑๔. ถัดยงคจถัดยงถิงช ๑๕. หางบงคตอง
 ซอไชยวราพต

หมท ๒ มตกษณะ ๖ ประการ ๑. ถัดกายคังคอกกบวชวา
 ๒. งาไหญ่ ๓. งาขาวเหมือนถัดถิงช ๔. เตบถัดเหตองเหมือนทอง
 ๕. หอมเหมือนกถนถัดคตบงกช ๖. ทองมวคังคตวบฝนควา ซอ

บุญทริก

หมท ๓ มตกษณะ ๕ ประการ ๑. ถัดควแดงโตหิต ๒. งาไหญ่
 ๓. คอกถม ๔. ถัดยงเหมือนถัดยงคตวคตวเรน ซอพรหมถนโตหิต

หมท ๔ มตกษณะ ๖ ประการ ๑. ถัดคังคอกกระมท หรือ บัว
 ถายแดง ๒. ควถิงยาวถม ๓. หอชน ๔. ถัดยงเหมือนถัดยงคตว
 ๕. งาชนชวา เหมือนพระจันทวถนชน ๓ คา ซอถมก

หมัท ๕ มัดกษณะ ๔ ประการ ๑. คอใหญ่ ๒. งาใหญ่ตรง
 ๓. เฝียงคางคมพัดในปล้องไม้ไผ่ ๔. สัตว์เหมือนดอกอัญชันม่วง
 ๕. อัญชัน

หมัท ๖ มัดกษณะ ๗ ประการ ๑. สัตว์หมากสุก ๒. ผิวเนื้อ
 ๓. มักระหน้า ๔. คอใหญ่ ๕. งางอน ๖. งาข้างขวาตั้ง
 กว้างซ้าย ๗. เฝียงคางเมฆ ขอบขุขพันต์

หมัท ๗ มัดกษณะ ๗ ประการ ๑. สัตว์คองแก่ ๒. ทรง
 ๓. เท้าทางสัตว์คองอ่อน ๔. คอกลม ๕. หน้าใหญ่
 ๖. งาเล็ก ๗. เฝียงคางเสียงนกกะเวียน ขอบแถวโถม

หมัท ๘ มัดกษณะ ๘ ประการ ๑. สัตว์คองดำเมฆเมือก
 ๒. ขนคางขนคองงู ๓. งาข้อ ๔. งาตั้งขาวบริสุทธ์ตรงผาขาว
 ๕. เนื้อท่อนดำเหมือนบัวดำแดง ๖. ขนปากยาว ๗. อณฑกโกศอ่อน
 ๘. เคามนอ่อน ๙. เฝียงรองเหมือนเสียงฟ้า ขอบสัตว์ประคิษฐ์

ข้างทง ๘ หมุนเบนอริทธิ์ของพระพรหมดำวาง เบนพรหมพงศ์ทงตัน
 ซึ่งเรียกควาอริทธิ์คั้น คือข้าง ๘ ทิศ แต่แปดทิศนั้นจะเบนแปดทิศของ
 เขาพระสุเมรุ คือ ไอยราพคทิศบูรพา บุณทริคทิศอาคเนย์ พราหมณ
 โดหิตคทิศทักษิณ กระทบทิศหรด อัญชันทิศประจิม ขุขพันต์ทิศ
 พายัพ แถวโถมทิศอุดร สัตว์ประคิษฐ์ทิศอีสาน เบนแปดทิศคาง
 คอไปนี้ จะวาดควยอริทธิ์ ซึ่งพระนารายณเบนเจ้าดำวางน

หมัท ๑ มัดกษณะ ๕ ประการ ๑. สัตว์คอง ๒. งาเล็ก
 ๓. เวตาเขาเสียงคางเสียงเตื่อ ๔. เวตาเขนเสียงคางเสียงไก่อ
 ๕. ขอบสัตว์พันต์

หมบท ๒ ดัทองแดงเกา ข้อตามพหุคตินทร

หมบท ๓ มตกษณะหปรบโอบข้างหน้าประคบกน ข้อขมตบ

หมบท ๔ เหมือนกบหมบท ๓ แต่หักตบมาปรบถึงกนข้างหลัง
ข้อตบขม

หมบท ๕ มตกษณะเตบครบ ๒๐ ดัเตบเหมือนหงแเกว รูปงาม

ข้อครบกระจอก

หมบท ๖ มตกษณะงาขวางอนรูปงาม เรยกว่าพุดดะคา กเรยก

ทวรด กเรยก

หมบท ๗ มตกษณะงาขาวเหมือนดั่งข ทวดาบรดัทร ข้อ

ดั่งขทนต์

หมบท ๘ หางเหมือนหางโค ง่างอน เตยงเหมือนเตยงโคบา

ดีเหลือง ข้อโคบค ถ้าได้ไวกนโทษภยทงปวงเจริญคัร

ข้างทง ๘ ซ่งว่ามาน เบนคคณพงคทงด้น ในตำร่าว่าอยใน

ระหวางทคคของเซาพระดเมร

คอไปน ว่าควยอสูคซาขาร ซ่งพระอคัรเบนเจาดัร่าง

หมบท ๙ มตกษณะงาชวาโอบงวงรอบ งาซ้ายด้นเห็นอยุ่หนอย

หน่ง ข้อวาออมจกรพาพ

หมบท ๑๐ งาฝ่ายซ้ายโอบมารอบงวงมาซิดปลายตรงปากชวา งา

ฝ่ายขวาออมเดยวทบงาฝ่ายซ้าย ไปซิดปลายตรงปากซ้าย มีกาดงมาก

ข้อกณทหคด ซนข้างค มอานภาพมาก

หมบท ๑๑ มตกษณะงาเดยว งอกแต่เพดาน ยกวงพาดไปข้าง

ชวา งาอยข้างซ้าย ยกวงพาดมาอยข้างซ้าย งาอยข้างขวา กาดังมาก

ข้างอน ๆ พนหน่งจิงจะแรงเทาซางน ข้อวาเอกทนต์ พระนารายณ

ให้เป็นพาหนะของพระอินทร์ แล้วมอบให้เทพยดาชื่อเทพยคชนาคให้
เอาไปรักษาไว้เสียในป่าไถดมนุษย์ เอาไปแค่ครึ่งไครตายุก จม
กต่างต่อไปข้างหน้า

หมุก ๔ มดกษณะสี่ตัวคาง งาคำ เต็บคำ ตาคำ ทวดรพรพวง
ชื่อวากาพวงระหัดถ เวยกวากาพทนศหคคกมบาง

หมุก ๕ มดกษณะงาข้างตะคูเบ็นตั้งา โหมคตั้งทง ๒ ขาง ชื่อ
จตุรศก มอานาจในการศึก

หมุก ๖ งาไขวกันแต่ค่นงา ปดายกดับชวมาอยู่ซ้าย ซ้ายมา
อยู่ขวา แรงมากนก ชื่อทนครำพาน หรือโรมทนคกเรียก ในคำรว่า
ถ้าเจ้าแผ่นดินองค์ใดทรงปราบศัตรู ชาติก็จะพ่ายแพเบนแท้ และ
กนัรพรพวงไรได้ทกประการ

หมุก ๗ มดกษณะเทาหนาตั้ง ทายตา เทาเวียด รูปข้างทาย
เหมือนหนังวราษัศหเคนเวียด ชื่อสหัสขงฆ

หมุก ๘ มดกษณะปดายงาแดงเหมือนนย้อมควง ชื่ออำจุ-
ปราช่าท

ข้างทง ๘ หมุนเบนอศักรพวงศั ต่อไปนพระเพด็จสร้างเบน ๔๒
คระกุด

หมุก ๑ ดกษณะงามเคนเข็ดวง ชื่อประกัทรจักรพาว

หมุก ๒ ออกใหญ่แรงมาก ชื่ออทรกมกั

หมุก ๓ ปดายงาชวากบงาซ้ายพอดคกน ชื่อรัตนกมพด ถ้า
คดองข้างโทษพนคด คดองคองรัตนกมพดคดวหนง ก็บับคจัญไรหาย
ถาเดียงข้างโทษพนหนง เดียงรัตนกมพดคดคดวคดคดคดคดคดคดคดคดคดคด
ชกเบนหมงคด หรือถาหากวาชางอยางนมาประสมชอตงกเบนคด

หมวก ๕ ข้างเผือกเอก ๕ ข้าง ขนขาว คาขาว เต็มขาว หางขาว
อันทโกศขาว ๕ ข้าง ขนขาว ดั่งน เรียกว่าเศวตมพร ดำหรับเป็นราช
พาหนะพระเจ้าแผ่นดิน

หมวก ๕ เผือกโท ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
เจือแดง คาขาวบริสุทธิ ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ชื่อประทุมหัตถ์ ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ปราบศึกแข็งแรง

หมวก ๖ เผือกตรี ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ขนเต็มหางอันทโกศ
ดัดดงมาตามลัดคาขาว ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ชื่อเศวตคชราช

หมวก ๗ เนียมเอก ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
มตกษณะกายต้นพร้อม ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
งายนออกมาเต็ม
พรายปากเหมือนจาวมะพร้าว ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ประมาณ ๒ นิ้วเศษ ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
มีกาดังมากนั้

หมวก ๘ ข้างเนียมโท ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
รูปต้นพร้อมทั้งตัว ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
งายนออกพ้นพรายปาก
ประมาณ ๕ นิ้วเหมือนรูปไข่ ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ชื่อประทุมทันต์ ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ในตำราเขาสรรพเสวี
ไว้ว่า ถ้าพระเจ้าแผ่นดินทรงกเมืองไว้ได้

หมวก ๙ ข้างเนียมตรี ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
รูปต้นทงตัว ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
งายนพ้นพรายปาก ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
รูปเหมือนปลัดถวย ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ชื่อประทุมทนต์มณจกร

หมวก ๑๐ มตกษณะ ๙ อย่างดงพน ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
คอเทา ๔ งวง ๓ หาง ๓
งา ๒ อันทโกศ ๓ ยาวจดถึงพน ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ชื่อ นพดลบรรณ

หมวก ๑๑ มตกษณะ ๑๑ อย่างดงพน ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
งาเหมือนดั่งสังข์ ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ชื่อ บดหัดดินทร

หมวก ๑๒ มงาเคาขางชายขางเดยว ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
เบองชวาบอด คาขาว
เต็มขาว ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ชื่อ พมเนศวรมหาพนาย ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
มอานุภาพมาก ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ควรจะอยู่ใกล้
พระที่นั่งของพระเจ้าแผ่นดิน ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
เวตาเข้าทอดพระเนตรเจริญพระชนมายุ
ควรเป็นพระคชาธาร ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง ๕ ข้าง
ต่อล้นชาติกมชยชนะ

หมท ๓๓ มงาขางขวาขางเคยว งาขางซ้ายบอด คาขาว เดบขาว
ดกษณะและคณวเคษเหมือนอยางมหาพนาย ซอเทพามหาพนเค
มหาไฟทวย

หมท ๓๔ ดัดคเวนขางปรกค แดงคาทางดองขาง ซอนตทนค

หมท ๓๕ มดกษณะนยนคาคา ซอนตจกษ

หมท ๓๖ เดบคาทางดเถา ซอนตทข

หมท ๓๗ มดกษณะงาเหลดองทง ๒ ขาง ซอเหมทนค

หมท ๓๘ มดกษณะคาเหลดองทง ๒ ขาง ซอเหมจกษ

หมท ๓๙ มดกษณะเดบเหลดองทง ๔ เทา ซอเหมนข

หมท ๔๐ มดกษณะคาแดง ซอรคจกษ

หมท ๔๑ มดกษณะเดบขาวทง ๔ เทา เหมือนดัมคคาทาว

ซอมณวคณนข

หมท ๔๒ เดบดเถาแดง ซอรคนข

หมท ๔๓ ดัดคขาวเหมือนดัดงข ซอเควดคพดัดค

หมท ๔๔ คาขาวบริดัทธ ซอเควดคจกษ

หมท ๔๕ เดบขาวทง ๔ เทาเหมือนดัดงข ซอเควดนข

หมท ๔๖ มดเคยวเหมือนหนงเขาคเรเมฆ หวอผดหวาดบ ซอ

เทพค

หมท ๔๗ ดัดเหมือนหนงดฎเขาขาวเรอ หวอขาวเหมือนเกาไฟ

ซอจหนทค

หมท ๔๘ ดัดเหมือนดอกดามหวาด ซอนิตาโนช

หมท ๔๙ ดัดคเหมือนปากนกแขกเตา ปากตางงอนชนเหมือน

นกแขกเตา ซอสวโรษฐ

หมวก ๓๐ ควพขนขาวเหมือนช้างเผือกผ่านดำเหมือนได้เสียดเกราะ
ซอดคางคกคณม ควรบเนซางดำหรบพระนคร

หมวก ๓๑ พนควขาว ตาขาว เตบขาว ขนขาว กระดำดาษ
ไปทงคว ซอดมพงคกณม

หมวก ๓๒ รุปงาม โขมคตุง ซอกุมปราสาท

หมวก ๓๓ มตคษณะแซนคตมทง ๔ ต้เหมือนฝักบัวใหญ่ ซอ
จตุรกุฎ

หมวก ๓๔ รูปวางด้เหมือนซางตามขรรมนเนยม ที่หุ้มขนขาวยาว
ห้อยเหมือนดอกหญ้าห้อยไฉ ซอขตุมประเจียด

หมวก ๓๕ งาทงสองงอนขนพอยปลายจคกน ซอกาพจกร

หมวก ๓๖ ซางเหมือนปรกตแต่ผมคก ขุมหนิงม ๒ เต็น ซอ
พิทาเนตฺรย

หมวก ๓๗ ซอมุขด้โรดาร์ ถาเตียงดงพารอง ซอเมฆครวชิต ถา
เตียงดงนคกระเรยนรอง ซอโกญจคัพท ถาเตียงเหมือนเตียงดงซ ซอ
ด้รังช ถาเตียงรองเหมือนกตอง ซอคัพทเกว

หมวก ๓๘ มีขนาดตุง ๗ คอก โอบรอบ ๓๐ คอก ผิดตะเขียด
โดยยาว ๘ คอก ตงาเหมือนนาผงด้ต หตงเบนเกาถนซท เทาหตงดง
คนซางเถอน มนตคด้เขยว ซอภทว

หมวก ๓๙ มตคษณะค้วเตงเงาแดง ตุง ๖ คอก ใหญ่ ค้วยาว
๘ คอก ใหญ่ ๘ คอก รวคอรบ ผมหนา ท้องใหญ่ ขนยาว ตา
เหมือนตาราซด้ห มนตคด้เขยว ซอมค หรือมฤค

หมึก ๔๐ มดกษณะตาใหญ่ หูใหญ่ คางสั้น หางเขิน งา
ดีเหมือนหมอนทอง คีระใหญ่ ดีคุดเหมือนเขม่า สูง ๕ คอก
ยาว ๗ คอก ใหญ่ ๘ คอก ซ้อตั้งกิน

หมึก ๔๑ มดกษณะท่ายใหญ่ เป็นตระกูลฉาน

หมึก ๔๒ มเด็บริบเทา เมื่อเวลายื่นปรกดี เห็นเบนตาม
ธรรมชาติ ชอบพุดดำรักเรียก ครอบจักรวาลเรียก
รวมทอง ๔๒ ข้างนเบนออกนพงค์ทั้งสั้น

ยังมีอานวยพงค์ คือข้างตระกูลคือข้างตระกูลประสมกัน มดก
แปดกออกไป นเบนตระกูลนอก ๓๔ ตระกูล

หมึก ๓ ไอยราพคประสมกับข้างพงค์ ซ้ออริบฉณา นยหนึ่ง
วามพม ดีเหมือนหมอกมัว มีอานวยรูปคล้ายไอยราพค คิวดี
เหมือนดั่งเมฆ ดีงาเดบขาว หางยาว ซ้อเมฆ

หมึก ๒ ข้างบนทริกประสมกับกะบิตา นยหนึ่งว่าพนดิ่งคณะ
ดีเขยงเหลืองเจอกน มดกดีเหลืองเหมือนโค งาใหญ่ โขมตงาม
คุดแดง ผิวหลังตะเขยด เดบดัดว้ายปน ซ้ออานวยสู้ประคิษฐ์

หมึก ๓ ข้างพราหมณโตหิต ประสมด้วยบึงคตา ดีเหลือง
มดกอานวยสองตระกูล ข้าง ๓ คิวคตม ดีคอกดำมหาว ซ้อชนิดพะ

หมึก ๔ อักคว ๑ คิวคตารูปคตม ดีแดงเหมือนโตหิต ซ้อ
บัสตกษ

หมึก ๕ กระทบประสมกับพงค์ซ้อบึงคตา นยหนึ่งว่า อนุประ-
ระกะมา ผิวกายแดงอ่อนตะเขยด มีอานวย ๕
คุดหนึ่งดีเหมือนดัดคบขุย หดงราว ซ้อมหาบัทมะ

หมท ๖ ควหนง ๓ ควเหมอนกานตตคบษย ควยาอ ซออบตมาต

หมท ๗ อกขาง ๓ ตตาดานควยาอ ซอจบตระ

หมท ๘ อกคว ๓ พนควตากระชาวทงคว

หมท ๙ อกคว ๓ ตเบนตตเนต ควชาว เตบชวชว ซอนตชา

หมท ๑๐ อญชนประตมกบพง ซออญชนวต ตตองเตง

นยหนงวาคามพววรรณ มบตรอานวย มตกษณะคัระหะใหญ่ หูใหญ่
ควเหมอนตตเมฆ ซอประมาต

หมท ๑๑ บษปทนต์ ประตมกบชางพง ซอตามพทชณ ต

ทองเตง นยหนงวาคัททนต์ชนาย เตบชชชว มอานวย ๒ ชาง

ชาง ๓ มตกษณะควตตชว งาตตเตอองเหมอนทอง หนาเตะ

ปากยาอ ควเตก ซอพลานต

หมท ๑๒ อกขาง ๓ งาเตออง หนาเตม ปากยาอ ควเตก

ควชว ซอวาลาหะ

หมท ๑๓ เตาวโอมประตมกบชางพง ซอตงชพง ตตควชว

นยหนงวาคตคนาค ตชเยอแก มอานวยรูปควคตม ตตควเตงเหมอน
บวहतอง หนาใหญกวาง ซอบษปทนต์

หมท ๑๔ ตตประคชฐประตมกบพงอนประมา ตตตงเมตคชว

นยหนงวาชญชชวต ตตคอกอญชน มอานวยชาง ๓ ตกษณะคอกตม
ใหญ่ หางยาอ ปากยาอ ตกษณะงาม ตชเยอทงคว ซอตตประคค ๑

ชางทง ๑๕ ตระกตณ เบนตคของชางอฐฐคตตประตมกน จงไตซอ

วา อานวยพงค รวมเบนชาง ๑๐ หม พรหมพงค ๑๐ ชาง อฐฐค

พรหมพงค ๘ ชาง วิกตณพงค ๘ ชาง อคตวพงค ๘ ชาง อคณพงค ๕๒

ชาง อานวยพงค ๑๕ ชาง รวมเบน ๘๐ ชาง เตะในตาารวา พระเบน

ไต่ทจะจวงพนดวยของางองไตโดยกาตงแรงแ ผู้ซังมซ่างกาตงมาก
 แด่มมมอซมแซงกไตซยชนะ เหมือนหนิงครงด้มเดจพระดร์พรเพชญ
 ท ๒ กอด้มเดจพระนเรศร์วเรนเจ้า ซังเบนพระเจ้าแผ่นดินดัยาม ตง
 อยู่ ณ กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาโบราณ ได้ทำยุทธหัตถดวยพระ
 มหาอุปราชารามัญ ในจุดศักราช ๙๔๓ ปี ตรงกับคริสต์ศักราช ๑๕๗๙
 ด้มเดจพระนเรศร์วเรนเจ้าไตท เจ้าพระยาไชยานภภาพซ่างพระทง
 งัดซ่างพตายพทชกอ ซังเบนราชพาหะพระทงของพระมหาอุปราช
 รามัญแหงนหงายเดี่ยท ด้มเดจพระนเรศร์วเรนเจ้าจวงพนดวยพระแด้ง
 ของาง คองพระองด้าเบองขวาพระมหาอุปราชาชาดคตอดตงมาจน
 บัจฉิมอรประเทศ ซบตงทงวงคคกับคอกซ่าง ด้มเดจพระเอกาทศรถราช
 อนุชาเจ้าชนซ่างดวยมงจาปะโร ซังเบนพระเพดียงของพระมหาอุปราช
 รามัญ เจ้าพระยาปราบไตรจักร ซังเบนพระคชาซารด้มเดจพระเอกา-
 ทศรถไตท เองาคาแบกถนิต พตายพตเซษยงซังเบนพาหะของมงจา-
 ปะโรเดี่ยทเบนให้ซ่าง ด้มเดจพระเอกาทศรถจวงพนดวยพระแด้งของาง
 ถกคอมงจาปะโรตายบนคอกซ่าง การเบนคดวยอย่างมมาตงน ยกชนวาไว
 พอเบนดั่งเขป ทจะให้เห็นวซ่างซังมตระกูลถนน คองประดั่งคทจะไซ
 ในการศึกดั่งกรม ตามอย่างเซ่นว่ามาน เมื่อพระเจ้าแผ่นดินองคไต
 ไต่ทภตกษณตระกูลซ่างดำคญตงในตารานซ่างไตซ่างหนิงแदैว กเบน
 ทชนซมมยมนคดา พระเจ้าแผ่นดินมบุญบรมมมาก จึงไตซ่างซังม
 ตระกูลตมาไวเบนพาหะตงนเบนคตเดิมมา ครนภายหุดงมากการยุทธ-
 หัตถคอรบกันบนหุดงซ่างนหมแदैว กยงถอกนอยเดี่ยไปว่า เบน
 ทเกรงขามของศักรแदैวให้เห็นวบรมพระเจ้าแผ่นดินมาก เบนท่อนใจ
 ของราชฎร แदैวอกอย่าง ๑ ซ่างนหมกมตกษณะงามเบนทนาจะซมเซษ
 ดวย แदैวราชฎรถอกนอวามซ่างตระกูล บานเมืองอยเยนเป็นดัย

๒. เรื่องช่างเผือกกับนางงาม

มีคำเขียนไว้ในพระราชพงศาวดาร กล่าวเรื่องแผ่นดินสมเด็จพระ
มหาจักรพรรดิด้วยราชสมบัติกรุงมหานครศรีอยุธยา ได้ช่างเผือกมา
๗ ช่าง ความทราบไปถึงกรุงหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีแต่งตั้งให้มา
ขอทำไมตรีเป็นเมืองพี่เมืองน้อง จะไม่ทำศึกสงครามต่อไป แต่จะขอ
ช่างเผือกช่างหนึ่ง ถ้าไม่ได้ช่างเผือกจะยกทัพมาทำสงครามใหญ่ ครั้น
นั้นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงปรึกษาด้วยข้าราชการเป็นอันมากเห็น
พร้อมกันว่า เมืองหงสาวดีมีอำนาจใหญ่ เป็นแดนมาของทัพศึก
สำคัญ จะสู้รบโดยอนยาก ก็ทรงหม่อมสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีจะก่อเกิดเป็น
ไมตรี ก็ช่างเผือกของเรามีถึง ๗ ช่าง ควรจะยกให้พระเจ้าหงสาวดี
ไปเสียช่างหนึ่ง ระงับทัพศึกสงครามให้สงบหาย ให้บ้านเมืองเป็นสุข
สันต์สบายได้แล้ว ถ้าบุญของเรายังมี ช่างโหลงในบ้ำมถมไป ออกค้าห
กันคว่ำไป ก็คงจะได้มาอีกสักช่างหนึ่ง มาเพิ่มเติมให้เต็ม ๗ ช่าง
ดังเก่า เมื่อสมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงพระราชดำริ พร้อมด้วย
ความคิดข้าราชการเป็นอันมากดังนี้ จึงสมเด็จพระเจ้าตากเชอพระ
รามาศวรร ๑ เจ้าพระยาจักรี ๑ พระสุนทรสงครามผู้สำเร็จราชการ
เมืองสุวรรณบุรี ๑ ทั้งสามนี้ไม่ยอมตามกระแสพระราชดำริแต่
ความคิดทางทงหลายทางป้อง กราบทูลว่าช่างเผือก ๗ ช่างที่ได้มานั้น
เป็นนมตคเป็นเหตุให้เห็นว่าพระบารมีทรงใหญ่ พระเจ้าหงสาวดี
ยกทัพมาครังก่อน จนศึกเข้าคิประชิดพระนครแล้วเอาชัยชนะก็มีได้
ต้องถาทัพถบคนไปก็เพราะพระบารมี ภายหลังได้ช่างเผือกมา ๗ ช่าง

ดึงน จนพระเจ้าหงส์ดำดตองกตบมาของอ ก็เบนเหตุให้เห็นว่าพระ
 บารมจะใหญ่โต พระเจ้าหงส์ดำดเห็นจะสู้ไม่ได้ ถ้าพระราชทานข้าง
 ไปด้วยเกรงใจพระเจ้าหงส์ดำด ก็จะเป็นทเห็นวาทตรอนพระบารมของ
 พระองค์เองให้เสื่อมทรามตง ถ้าเม้นพระเจ้าหงส์ดำดด้วยเหตุที่ไม่ได้
 ข้างจะยกกองทัพมาเดว ข้าพเจ้าหงส์ดำดจะขอรับอาสาถาดตองพระเดช
 พระคุณ เอาชวดเบนแดนตอดสู้กำชัยชนะให้จงได้ ส้มเด็จพระมหา
 จักรพรรดิได้ทรงฟัง หวาดพระราชหฤทัยในคำที่ว่าจะเป็นอนตตรอน
 พระบารมของพระองค์เองนิน จึงทรงผ่อนผันแต่งพระราชดำสันไป
 เต้าโตมพระเจ้าหงส์ดำด ใจความในพระราชดำสันนั้นว่า อนนเบน
 ธรรมดาพระมหากษัตริย์ในนานาประเทศททุกทศ ข้างเผือกแตงนาง
 รุปงามเบนของทตองพระราชประสงค์ พระมหากษัตริย์องค์โตมข้าง
 เผือกกข้าง มนางรูปงามกนาง กตองหวงไว้สำหรับพระบารมหมดไม่
 เบนทผ่อนจะขอได้ เหมือนอย่างพระเจ้าหงส์ดำด มอนงคณาฏนารัตนท
 ปรณนบตสำหรับพระบารม้อยเท่าใด ก็ถ้ากรุงไทยทราบจะไปขอสัก
 นางหนึ่งจะได้หรือ พระเจ้าหงส์ดำดทรงพระราชดำริ ธรรมดาพระมหา
 กษัตริย์ททุกพระองค์ตงน ก็จะช่วยมทราบการทควรไม่ควร ขออย่าได้
 ทรงพระโทมนต์เดย เพราะทไม่ได้ข้างเผือกไปตามทชอมา แต่การท
 ทรงพระราชดำริจะเลิกการศึกสงครามเดยเดว และทำนบำรุงรักษาทาง
 พระราชไมตรีไม่ใหม่ความเดือดรอนแก้อาณาประชาราษฎรทสองฝ่าย
 ให้สบายทพหน้ากนน การเบนตที่สุดอยเดว จะยอมรับพระราชไมตรี
 โดยสัจจิต ในพงศาวดารเรองนแลตงความหญิงรูปงามกบข้างเผือกเบน
 ของคูกน ก็ตงเกตุในแผ่นดินนน เมื่อได้ข้างเผือก ๗ ข้างก็ได้
 ได้ ๆ กนไปไม่ไทดกนน ก็เมื่อยามจะไม่ได้เดวก็ไมมเดย ข้างเผือก

๒ ช้างในแผ่นดินพระนารายณ์ก็ได้ได้ ๆ กัน ว่านเบนการไถดอย่างไร
 ไม้รู้แน่ จะว่าแต่ในกรุงเทพ ฯ น เหมือนอย่างช้างเผือกก่อนทง ๔
 พระเทพกษุณฺสร^(๑) ได้มาเมื่อปีระกา คักราช คักราช ๑๑๖๓ ค่อนหมา ๑๑๖๒
 ในระหว่างนั้นเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ในปีมะเส็ง เอกศก คักราช ๑๑๗๑
 ครนมาเมื่อปีวอก จัศวาศก คักราช ๑๑๗๔ ได้พระยาเศวตกษุณฺสร^(๒) มาถึง
 เพียงกรุงเก่า ดงมากรุงเทพ ฯ ค่อนหมา ๖ ปีระกา ครนลงบกน ดัปตศก
 คักราช ๑๑๗๗ ได้พระยาเศวตไอยรา^(๓) มาถึงกรุงเทพ ฯ ในเดือน ๑๑
 ข้างขึ้น ในปีชวด อัฐศก คักราช ๑๑๗๘ ได้พระยาเศวตคชตกษุณฺสร^(๔)
 มาแต่เมืองน่าน มาถึงกรุงเทพ ฯ ปีฉลู เดือน ๕ ดงแต่นมาช้าง
 เผือกไม่มีมาเลย จนถึงปีฉลู เบญจศก คักราช ๑๒๑๕ ได้พระวิมล-
 รัตนกิริณี^(๕) มาถึงกรุงเทพ ฯ ครนว่าเป็นแต่ช้างสี่ประหลาดแต่ แต่จะ
 ทบทอนลดหยดลงไป ใน ๓๖ ปีข้างหลัง ดงแต่ปีฉลูนพศกมานน ช้าง
 สี่ประหลาดตนกนความคเท่าไร ทดกว่าพระวิมลรัตนกิริณีหรือ ครน
 ปีชวด ฉศก ก็ได้พระวิมลรัตนกิริณี^(๖) มา ก่อนปีชวดนหมาจนปีมะแม

(๑) ช้างพังเผือกเอก ได้ในรัชกาลที่ ๑ เป็นลูกเดือนคล่องไต่ที่เมืองกุเซ็ว พระยา
 นกรราชสีม่านาถวาย.

(๒) ช้างพลายเผือกเอก ได้ในรัชกาลที่ ๒ เป็นลูกเดือนคล่องไต่ที่ทุ่งขี้ เขากระพ้อ
 ปลายน้ำเมืองโพธิสัตว์ พระยาอภัยภูเบศร เมืองพระตะบองน่านาถวาย.

(๓) ช้างพลายเผือกเอก ได้ในรัชกาลที่ ๒ เป็นลูกเดือนคล่องไต่ที่ป่าแขวงเมือง
 เชียงใหม่ พระยาเชียงใหม่ (น้อย ธรรม) น่านาถวาย.

(๔) ช้างพลายเผือกเอก ได้ในรัชกาลที่ ๒ เป็นลูกเดือนคล่องไต่ที่แขวงเมืองน่าน
 พระยาน่านน่านาถวาย.

(๕) ช้างพังเผือกโท ได้ในรัชกาลที่ ๔ เป็นลูกเดือนคล่องไต่ที่เขาชอคงชมาด
 ชบาแขวงระแคว พระสุนทรราชวงศา เจ้าเมืองขุไซธรรมน่านาถวาย.

(๖) ช้างพังเผือกโท ได้ในรัชกาลที่ ๔ เป็นลูกเดือนคล่องไต่ที่เขาถ้ำพระ แขวง
 ระแคว พระสุนทรราชวงศา เจ้าเมืองขุไซธรรมน่านาถวาย.

๕ บิหามชาวข้างไม้ บิหะแมกไตพระศรีเศวต^(๑) ดงมาอยู่เพียงกรงเก่า
 ไตรวมมากกรุงเทพ ฯ ต่อเดือน ๗ บิหอก โทศก ครนปตยบิหอกก็ได้ข้าง
 พงเผือกออกข้างหนึ่ง^(๒) ครนมาบิหอก จิตวาศก ก็ไตพระเศวตสุวรรณา-
 ภาพรรณ^(๓) ถึงกรุงเทพ ฯ เดือน ๕ ปักน เบญจศก เห็นการว่าได้ ๆ
 กน จึงขยขยหนักเหมือนหนึ่งว่าจะตามพบตามได้ แต่ครนว่าฟังไป ๆ
 ก็หวาดใจกลัวจะไม่พบเดี่ยเหมือนอย่างครนเมอบชวด อัฐศก คักราช
 ๓๓๗๗ เมอไตชาวพระยาเศวตคชตกษณมาเคเมืองน่านแล้ว พระยา
 นครสุวรรณคทองดับบอกตงมาว่า ในฤดูนาบิหนตงเรือไปเที่ยวข้างเขา
 พนมเดี่ย พบข้างเผือกตงมาอยู่ในนา ไตคตงตงยเชือกหนึ่ง ข้าง
 เผือกแทงเรอตม แทงคนตายแต่มบาดเจ็บมากเบนล้ำคณ มผยนยน
 ว่าไตพบไตเห็นเบนหลายคน ครนนมพระบรมราช โองการดำรัสสั่งให้
 กรมหมนเทพตภกต เสด็จไปตามในฤดูตงนนานักหาพบไม้ ภาย
 หตงกรมหมนเทพตภกตเอาแต่หางข้างตงมาตงหาง กราบตทว่าไปพบ
 ซากศพข้างเนาโทรมอยู่ไตแต่หาง เห็นว่าเป็นข้างเผือกแต่เบนพงมิใช่
 พตย แต่หางนจะเบนข้างหางคอกหรืออย่างไรไม่ทราบนต ของก
 ไมใครเก็บไ้ กรมหมนเทพตภกตเมอท่านตรัสตงของประหตต ๆ
 ท่านมกจะตรัสไปง่าย ๆ ฟังยากอยู่ ข้างข้างครนมาตง ๆ ไกตกน
 จวิง จะเป็นชาวข้างนครสุวรรณคเดี่ยตอกกรม้ง

(๑) ข้างพลาบเผือกออก ไตในรัชกาลที่ ๔ เป็นลูกเถื่อนคล้องไ้ที่เขางองแมว
 ตงขมาตชบา แขวงระแต พระรัตนวงศาเจ้าเมืองสุวรรณภูมิ นาดวาย.

(๒) ล้มเสียก่อน ยังมีทันชั้นระวางพระราชทานนม.

(๓) ข้างฟ้งเผือกออก ไตในรัชกาลที่ ๔ เป็นลูกเถื่อนคล้องไ้ที่ตำบลกระแจะ ตง
 ขมาตชบา แขวงระแต พระรัตนวงศา เจ้าเมืองสุวรรณภูมิ นาดวาย.

ว่างนางรูปร่างมากเบญทเถยกัน ว่างนหนกควาคนน คนนคควา
 คนนคควาคนโนน จะเบญปากหงปากเคยวกันตงเบญแนเหมอนชาง
 เผือกไม้ไค เพราะไมมตกษณะอนไคเบญทตังเกศ เมยไคไร ๆ กวาค
 ถึงกระนจะว่าเคตคยของในทตวงกเบญทเห็นพรอมกนทตพรอมกน
 กเคตคยครมูหึงเบญทของมีดำหรบแผ่นดินทุกแผ่นดินมา เว้นไคเค
 แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนงเงดาเจาอยุ่หวิ กคควพระเอกนางเอกใน
 ไรงตะครทตวงนทกนทงปวงเบญอันมากมายอมพรอมกัน เห็นว่า
 นางไคตควนางอนแวงจิงเจอกธรรวิให้เบญพระเอกนางเอก ก็ไคออกไรง
 เบญทเห็นของคนเบญอนมาก ถึงกระนทกเถย ๆ กนอยุ่ ในแผ่นดิน
 เจากรุงธนบุรี มีทเดาตอจางมากอยุ่ดำนาง เรียกว่าบุณฑคธดา
 ภูธธดา ศรธธดา ครนเมอเกินแผ่นดินกรุงธนบุรีเดว บุณฑคธดา
 ทำราชการตองพระเดชพระคุณ ในพระบรมมหาราชวัง ไปรตปราน
 พระราชทานเบยหวตถึงบตะ ๓๐ ชง ทงเบญเจ้าจอมคัวเปตาไม่ม
 พระองค์เจ้าแฉะชาติตระกูลทหาไม ทราบว่าบิดาเบญจัน มารดาเบญจวน
 หาไคไคเบญชาราชการตำแหน่งไคไม แต่จะดีอย่างไรจิงเดาจิงตอจิง
 ไปรตปรานหนักหนากไมทราบเดย ไคเห็นเมอชราเดวเขาเบญแนไมไค
 ภูธธดานททราบว่าเป็นบุควิเศษ พระราชทานไปพระบวรราชวัง มารดา
 ตกไปเบญวิเศษปากบาตรในพระบวรราชวัง ส้มคบายยสองคนปตอม
 แพงเบญหึงวิเศษเข้าไคในพระบวรราชวัง เกิดความชน ชารไปไค
 ความว่า จะยอมยกภูธธดาให้เบญพระมเหสีของอ้ายคนร้าย ภูธธดา
 มารดาตองรับพระราชทานโทษถึงคาย หาไคเห็นคัวอย่างไรไม แต่

ศรีสัตตาดำรง^(๑) นนพระราชทานไปตามคันทาหงัน เดิมก็โดยนว่าโปรดปราน
 มาก แต่เมื่อใดเห็นควนนเบนญใหญ่มพระองค์เจ้าแควงต้องพระองค์
 รูปพรรณแปรปรวนอวณพ จึงได้เรียกชื่อนอยจนควนตาย กทดำนเมือ
 เวลาตายแผ่นดินชนบรอายุเพียง ๑๒ ปี เป็นดำรบเด็กทเดียว กทดำ
 คอยนางรูงามทเตาตอในกรงชนบรแทน

กในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนนั้น เตาดอ
 นางเอกในทอดกตางแคบ้อมสัดดา^(๒) ทเป็นเจ้าจอมมารดาของพระองค์เจ้า
 เวโรว่างามมาก แต่เมื่อใดเห็นเบนญใหญ่แคว แต่พระเอกดำรบกับบ้อม
 สัดดานนคือ เฟงพระราม^(๓) ซึ่งควยงอยจนทุกควนน มรกตพระตกษณ
 บุตรนายบุญม ทงต้องนดแต่บาทแควรูปพรรณหนานนกลงไม่ดังาม
 ลงเมือออกโรงกเบนแคส่วมหน้าไซน แควครนมาเมือกลงทอดหงเมือทรง
 อเหนา พระเอกนางเอกก็ออกชอระบอดอเตาเต พน บุตรเจ้าพระยา
 รตนภาพชเบนพระเอก เอม บุตรพระยาจักรวราชมนตรี เบนนางเอก
 ครนมาออกดำรบเด็กกเตาตอ ปริก บุตรเจ้าพระยาพระคง ซึ่งควยงอย
 จนบดิน เบนพระเอกเบนยาหรนบาง เบนอุณากรรณบาง แควศวี
 บุตรพระยาจันทบูร เบนจันตหรา อ่ำพา^(๔) บุตรพระยาอินทรากรเบน
 กาญจนา ควยงอยจนทุกควนน กบ ชวย บุตรเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี

(๑) ศรี สัตตา คือเจ้าจอมมารดาศรี (ซึ่งเรียกกันว่า เจ้าคุณพี่) เจ้าจอมมารดา
 พระเจ้าจักรีน และ พระองค์เจ้าบุบผา ในรัชกาลที่ ๒ เป็นธิดาเจ้าพระยาศรีธรรมราช
 (บุญรอด ต้นสกุล บุญขัติพันธ์).
 (๒) บ้อม สัดดา ธิดาพระยารัตนจักร (หงส์ทอง) เป็นเจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ ๑.
 (๓) เฟ็ง พระราม เป็นธิดาพระยารัตนจักร (หงส์ทอง) ต่างมารดากับบ้อม สัดดา.
 (๔) คือเจ้าจอมมารดาอ่ำพา ในรัชกาลที่ ๒ เจ้าจอมมารดาของกรมหมื่นภูบาล
 บริรักษ์ และกรมขุนวรจักรธรานุภาพ.

ไม่ได้เป็นละคร เป็นแค่ทรงเห็นวามปราม ให้แต่งเป็นนางเชิญมยุรฉัตร
 ให้ได้กนิชและแต่งเป็นนางเอกออกไปนั่งที่โรงละครบ้าง ไม่ได้ว่า กต่าง
 ที่นางเป็นละครปราม ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุฬาลงกรณ์

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงอิเหนาใน
 ทอดแรก โปรดให้แย้ม^(๑) บุตรพระยานครสวรรค์ ทองดี เป็นพระเอก
 เป็นคออิเหนา เพราะได้ให้หัดมาแต่เดิม ทำบททำวาทะคดี แต่คน
 ทงปวงไม่เอาตอนบถอวรูปพรรณดี นางเอกนั้นคือเอี่ยม บุษบา เป็น
 นางเล็กคางมาแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็น
 บุตรสาวบิดาไม่บรรดาศักดิ์ แต่นางเอกนั้นเอาใจมากเห็นพร้อมกันว่าดี
 ไม่น่ากลัว ด้วยนกรองนั้นคนทงปวงเอาใจมาก อิม^(๒) ๑ มาลัย^(๓) ๑
 เป็นชาในสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี เมื่อดนตรีครวงนั้น ผัดกัน
 เป็นยาหริน ภายหลังโปรดให้เบนอิเหนาบ้าง ทงต้องนคนเอาใจมากกว่า
 ทง & ทอดออกมา เดียวนงมคออยู่หมด ถ้าจะเรียกคอออกมาให้คนดู
 ในเวลาเมื่ออายุย่างเข้า ๗๐ อยู่แถวบดิน คนเขื่อนมากก็จะคิดเห็นว่าคำ
 ให้การทวามาข้างคนจริง ยิ่ง น้อย บุตรเจ้าพระยาพดเทพ นิมนต์ ออกนาง
 หนึ่ง ครวงนงเบนดีหรวนางง ปากคนดูก็ไม่ดีกระไรนัก แต่ภายหลัง
 ผู้ทรวกศามว่าเบนอปลัดรามาแต่สุวรรณ กวรวนจะเห็นอย่างไรก็ดูดีแต่จะ
 เห็น ยิ่งดูอีก ๑ ทองดี ๑ ดาวขาวเมืองหลวงพระบาง น้องเจ้าจอม

(๑) คือเจ้าจอมมารดาแย้ม ในรัชกาลที่ ๒ เจ้าจอมมารดาของพระองค์เจ้าหญิง
 มารยาทร.

(๒) อิม เป็นธิดาพระยาโชฎีกราชเศรษฐี (ทองจีน ไกรฤกษ์) กับคุณหญิงนก.

(๓) มาลัย คือท้าววรจันทร์ ในรัชกาลที่ ๔ ในรัชกาลที่ ๕ เป็นท้าววรคณานันท์
 อพยพันทรปตานี.

มารดาตลกจน^(๑) คนกตอวาตมาก แต่ของคณเห็นมากด้วยกนवादจริง
แต่ด้ามคนทอออกซอซางหงน เคยวนไมมตวแดว ทขอกซอมาทงปวงน
เป็นละครดำรบใหญ่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ดำรบกตางนทใช้เป็นพระเอกนางเอกออกโรงอยู่ คือ จนสังข
ชาเงาะ องุ่นดำหวอจนา จนเลี้ยง น้อยอก มสัตว์เดณา ดัมฤทท
เจ้าจอมมารดา^(๒) ปรางจิว และทโตมาแดงหนากอก ปราง ด้ายใจ
อ้อน พระดกษณ และอื่น ๆ ดำรบเด็กคือทบทมมกฏ เพอนและจันตพ
และอื่น ๆ ก็ในด้ามดำรบนั้นเห็นจะดกกว่านอย่างไร ผูกเห็นกเห็นไป
ต่าง ๆ กัน แต่ตั้งเกิดดกเหมือนจะดำรบใหญ่ คือเจ้าจอมมารดาอ้อม
และทาววรจันทร เอี่ยมบษบา และทองดีไม่ได้หมด เคยวนทขงมตวอย
กแต่ดวนชราแดง แต่ถาจะเรียกตวมาต ทาววรจันทร กบเอี่ยม กตก
ดำรบใหญ่โกดกเดียว และอื่น ๆ ยงอ้อนพระดกษณ และเพอนเคยวน
กยงตคยบบาง การวามาทงนกให้เห่นเบนใจความว่าในพระราชดำณ
ของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ว่าด้วยผู้หญิงรูปงามกับซางเผือกเบนของ
คกนดงน.

(๑) เจ้าจอมมารดาตลกจน ในรัชกาลที่ ๒ เจ้าจอมมารดาของพระองค์เจ้าหญิง
แม่น้เขียน.

(๒) เจ้าจอมมารดาของกรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ ในรัชกาลที่ ๓.

๓. เรื่อง แผ่นดินเขมรเป็น ๔ ภาค

แผ่นดินเขมรเป็น ๔ ภาค คือตั้งที่ ไบราณเรียกว่าชอมแปรพกคร
และจะดำให้ร้างออกอย่างหนึ่ง เขมรไทย คือเขตคแขวงตงแตฝั่งน้ำ
ประดงข้างตะวันออกไปจนฝั่งข้างตะวันตกของทะเลสาบ ชอบานเมือง
เหล่านเป็นชื่อไทยบางชื่อเขมรบาง เป็นต้องชื่อไทยทั้งเขมรบาง อย่าง
เมืองฉะเชิงเทราเป็นชื่อเขมร เมืองแปดริ้วเป็นชื่อไทย เมืองประจิมเป็น
ชื่อเขมร เพราะอยู่ที่ตะวันตกของพระนครหลวง เมืองบางคางเป็นชื่อ
ไทย เมืองนครนายกเป็นชื่อสันต์กฤตเขมรตง บ้านนาเป็นชื่อไทย คอยนัย
น ทิศต่างๆเป็นตลอดไป เป็นชื่อไทยบางชื่อเขมรบาง คนที่อยู่ในเมืองเหล่าน
นั้น ก็เป็นไทยบางเขมรบางปนกันมาแต่ไบราณจนทุกวันนี้ เหมือน
อย่างเมืองนครเสียมราฐ ทุกวันเขมรเรียกว่านกกกร แต่คำไบราณเขมร
เรียกว่าเสียมเมยบบาง เสียมเรยบบาง ไทยเรียกว่าเสียมราฐ ตามคำ
เขมรไบราณ ก็คำนั้นแปลว่าเมืองไทยทำปตาแห่ง คือแต่ก่อนเป็น
บ้านเมืองไทยทำปตาแห่งชาย อย่างเมืองฉะเชิงเทราที่ไทยเรียกว่า
เมืองแปดริ้วนั้น เขมรก็มาอยู่มากจนทุกวันนี้ ก็เมืองตั้งนั้น แต่ก่อน
พงศาวดารจดขึ้นไป กรุงมหานครของเขมรอยู่ที่นครหลวง ใกล้กับ
เมืองเสียมราฐ ซากเศษเมืองเก่าปราสาทราชฐานเหลืออยู่มากจนทุก
วันนี้ ก็เมื่อพวกไทยมาถึงเจริญชน ยกทัพไปรบกวนเหนือๆ ทำให้
บ้านแตกเมืองเดียวเป็นหลายครั้ง จนเจ้านายฝ่ายเขมรเห็นว่าเมืองนั้น
อยู่ใกล้ไทยนัก ออกอย่างหนึ่งรังเกียจว่าเป็นเมืองเก่า อาศัยของเจ้านาย
ฝ่ายเขมรที่ตายแล้วซาซากมา เป็นผีส่งอจฉาหึ่งหวงเจ้านายที่เบนชน

ใหม่ ๆ ให้ตายเร็ว ๆ ง่าย ๆ บ่อย ๆ นึก จึงดำเลิกถอยไปเสียข้างใต้ ก็ใน
 จังหวัดวงเขมรเจือไทยนี้ เมื่อใดไทยมีกำลังมาก ก็ครอบงำออกไปจน
 หมดบางไม่หมดบาง เมื่อไรเขมรมานาจนทศนครบงำเข้ามาจนถึงเมือง
 นครนายก เมืองประจิม เมืองฉะเชิงเทรา ทไทยเรียกवानานาบางคาง
 และแปดวอนบาง ไพรบ้านพดเมืองต้องอย่างประปนกันอยู่ดงนามานาน
 แต่จังหวัดขอมแปรพักตร์ตน ได้ตกเป็นของไทยทั้งต้นชาติที่เคยดู จนเจ้า
 นายฝ่ายเขมรหรือญวนกาเกินเข้ามาไม่ได้เลยทั้งต้น ดงแต่เมืองบตบของ
 เมืองนครเดียมราชูเข้ามาดงนน ดงแต่ตนพระบรมราชวงศัน เมื่อป
 ชาติ จัตุวงศ์ก จตุศักราช ๑๗๕๕ ตรงกับคริสต์ศักราช ๑๗๘๒ นนมาจน
 บคน ในเขตคแขวงแผ่นดินขอมแปรพักตร์ทวามาน ไทยได้ไปตั้งบ้านดง
 เมืองดงใหม่หลายเมือง คือมวงคตบรี ศรีไภถณ วัฒนานคร อริญญ-
 ประเทศ ถึงเมืองบตบของ เมืองเดียมราชู แต่ก่อนกไม่มบอมและ
 กาแพง ฝ่ายไทยได้ไปสร้างชนเกอบด้ามดีบบมาเดว ส่วนนเบนส่วนท ๑
 ส่วนท ๒ เรียกว่าเขมรบาง แผ่นดินแดนก่อนนครหลวงนครขม
 ชนไปข้างเหนือ และเบนเมืองอยู่บคน มชอ ๓ คือฟูไทยสัง ๑ ดัรินทร ๑
 สังข ๑ ฟูไทยสังเมือง ๑ แต่เบนเมืองไมมคน ในเมืองเหล่านเขมร
 กับดาวปนกัน ขงเมืองพมายอกเมืองหนึ่งชื่อเบนเขมร ปราสาทร้างของ
 เขมรก็ยังม แต่เบนเบนแต่เมืองดาวกับไทยอยู่ไม่มเขมรเลย กเมือง
 เขมรบางหรือเขมรดาวนเบนของไทยชาติที่เคยมานานแล้ว ไม่วคน
 ส่วนนเบนส่วนท ๒

ส่วนดงแต่ฝั่งตะวันออกทะเลสาบไปและฝั่งเหนือฝั่งใต้ของทะเลสาบ
 เดกนอยจนต้นแขวงเมืองบตบของเมืองนครเดียมราชูหนควย คคดตงแต่

แขวงเมืองโบสถ์ (โพธิ์ศัตร์) และเมืองกมปงสวายลงไป จนกระทั่งแยก
 ทะเลข้ามทพนมเปญ และขึ้นไปตามลำน้ำจาม จนถึงแขวงเมืองส้มบุก
 ส้มบุรณ ซึ่งคอกบเมืองเชียงแตง เบนเมืองดาว และฝั่งทะเลใหญ่คงแค
 เมืองกะพงโล่มลงไป จนกระทั่งเมืองพูไทยมาศ ส่วนที่เหนือเรียกว่าเขมร
 ใหญ่บ้าง เรียกว่าเขมรระแวกบ้าง เจ้านายฝ่ายเขมรททงนครหลวงลงไป
 ได้อยู่มา และตั้งเมืองในที่ต่าง ๆ หลายแห่งหลายตำบล เมืองเหล่านี้มีชื่อ
 เป็นเขมรล้วน ไม่มีชื่อไทยสืบมาแต่ก่อน เจ้านายฝ่ายเขมรบางทักคง
 คิดเป็นใหญ่ ไม่ได้ชวนไทยชวนญวน บางทักก็อ่อนน้อมข้างไทยปฏิญญาว่า
 ชวนแก่ไทยบ้าง บางทักก็อ่อนน้อมแก่ญวนปฏิญญาว่าชวนแก่ญวนบ้าง
 บางทักก็อ่อนน้อมอยู่ทั้งสองข้างบ้าง ไทยก็คิดญวนก็คิด เมื่อเวลาไรเจ้านาย
 ฝ่ายเขมรมาปฏิญญาว่าชวนกันว่าเป็นเมืองชนของตัว แต่ทเหตุกจบเขา
 ไม่ถนัดกันทั้งสองข้าง ถ้าข้างไหนจับหนักเข้า ก็จะเอาให้ได้ดังใจ ก็คง
 เกิดวิวาทไปต่าง ๆ เป็นแต่ประคับประคองกล่อม ๆ เกิดมี ๆ อยู่ จะ
 กัดเอาเป็นของตัวจริงอย่างส่วนที่ ๑ ที่ ๒ เป็นของไทยแท้ทีเดียวไม่ได้
 ในส่วนนั้นคนเป็นเขมรเป็นพันไปทงหนน ชาตอันภาษาอันเขาไปปะปนบ้าง
 เด็กน้อย ส่วนนั้นเป็นส่วนที่ ๓

กึ่งออกส่วนหนึ่งนั้น เรียกว่าเขมรญวนบ้าง เขมรโตบ้าง เขมร
 จามบ้าง คือแผ่นดินเขมรตรงแต่เมืองพนมเปญลงไป หรือข้างฝั่งทะเลตง
 แต่พูไทยมาศลงไปจนถึงแหลม บ้านเมืองเหล่านี้ คนเป็นเขมรบ้าง ญวน
 บ้าง เขกจามบ้าง ชื่อเมืองทงปวงกมกเป็นต้องชื่อ ชื่อเขมรชื่อ ๑ ชื่อ
 ญวนชื่อ ๑ เหมือนอย่างพนมเปญเป็นชื่อเขมร นามวนเป็นชื่อญวน
 โรงคารเป็นชื่อเขมร ไตหงนเป็นชื่อญวน มัจรุกเป็นชื่อเขมร โฉดก

เบนชอญวน บรรยายมาค้เบนชอเซมร อ่าคินเบนชอญวน ในเมือง
 เหตานั้น ครึงเจองคจันไปฟังญวนชนแกญวน ตงเมืองพนมเปญ ท
 ญวนเรียกว่านามวานเบนเมืองหวง ในส่วนนนทพญวนค้เข้ามาเอา
 เบนชอญวนโดยมาก ถึงยามเมื่อเจานายผ่ายเซมรเข้าข้างไทย ไทยได้
 ช่วยไปรบกับญวน ก็ค้ไปเพียงพนมเปญ ไม่ได้ไปต่อตงไปอ้อ ทาง
 ทะเดเมื่อไทยได้ไปรบ ก็ค้ไปเพียงบรรทายมาค้แตะโจคก ไม่ได้ไป
 ค้อไปอ้อ เมืองบรรทายมาค้ท้เรียกว่าอ่าคินนั แผ่นดินเจ้าตากค้
 กอนพระบรมราชวงค้ไป ยกทัพเรือไปตมาเบนชอของไทยค้ แตะตง
 เจาเมืองไ้ว เอาเบนเมืองชนชอของไทยต้บมา จนพระบรมราชวงค้เกอบ
 ๓๐ ปมาแตะ ครนภายหตงเจาเมืองทไทยตงไ้วตายตง เจาเวยตนาม
 ญาดวง ครงนหยงเบนเจาอานมกค้อยทเมืองไซ่งอน เอาญวนมาตงเบน
 เจาเมืองเตย แตะมหนงล้อทตชอเข้ามาว่า เมืองนอญไก่อตกรุงเทพฯ
 ถาเจาเมืองตมตายตง ไมค้ใครว่ากตาว ราชฐรทเบนโจรผู้รายรบกอน
 กน่วนวย จะชอพระราชทานไปชนแกเมืองไซ่งอน กครงนนเจา-
 อานมกก เพราะเบนผู้ค้มาฟังพระเศษพระคณอญในกรุงเทพฯ น
 หตายมี เมอกตบออกไปอญเมืองไซ่งอน รบกับญวนผ่ายเห็นอญน
 กปญญาญว่าเบนเมืองชนกรุงเทพฯ จคตคกไมทองเงินถวยอญ เพราะ
 คงนนจงไปรดพระราชทานยกให้ การบ้านเมืองในส่วนนน เบนชอ
 เซมรเท่าไค เบนชอญวนเท่าไค ข้างไทยค้ไมค้ความถนค้เตย ส่วนน
 เบนส่วนท &

กบคณฝรั่งค้ค้มาค้ตเมืองไซ่งอนแตะ กทในส่วนนนเท่าไรจะ
 เบนชอฝรั่งค้ค้ เท่าไรจะเบนชอญวน ข้างผ่ายไทยค้ยงไมทรบถนค้

เลย ฝรั่งเศสเข้ามาทำสัญญากับเจ้านายฝ่ายเขมร ๆ ยอมจะอยู่ในบารม
 ฝรั่งเศส ฝ่ายไทยแค่แรกยังไม่เข้าใจ ฝ่ายเขมรมาปฏิญญาว่าเป็น
 เมืองขึ้นไทยอยู่ เพราะไทยได้ทำนบารมมานาน เจ้าแผ่นดินเขมรองค์ก่อน
 กตองกนกด ได้ยินในเมืองไทยมาแต่ก่อนนาน ไทยได้อุปถัมภ์รักษาออกไป
 ให้ได้เป็นเจ้า และบ้านเมืองเกิดวุ่นวาย ไทยได้ช่วยระงับในเร็ว ๆ เพราะ
 การยังไม่เข้าใจกันถนัด จึงคิดผิด ๆ ไปบ้าง พดผิด ๆ ไปบ้าง บดินศุ
 ครองแผ่นดินฝ่ายไทย ปรึกษาเห็นพร้อมกันกับกงสุลฝรั่งเศสว่าเมือง
 เขมรทเบ็นส่วนที่สาม เรียกว่าเขมรใหญ่ เป็นที่ครอบครองของเจ้านาย
 ฝ่ายเขมรอยู่นั้น ถึงเจ้านายฝ่ายเขมรปฏิญญาว่าขึ้นไทย ไทยก็จับไม่
 ถนัดว่าไม่ถนัด เหมือนอย่างส่วนที่ ๓ ที่ ๒ ที่ขึ้นชดเมืองไทยจนตกเป็น
 ของไทยแต่ชาดมานานแล้วนั้นได้ ถ้าแม่นจะว่าเขตแดนที่เจ้านายฝ่าย
 เขมรครองอยู่นั้น เป็นเมืองขึ้นของไทย เมื่อต่อเขตแดนกับฝรั่งเศส
 ทมเหตเกยวของ จะต้องมาต่อว่าแก่ไทย ไทยอยู่ไกลจะไปบังคับบัญชา
 จากถาวความที่เกยวของกับฝรั่งเศส เขมรก็จะทำตามบ้างไม่ทำตาม
 บ้าง ก็จะเป็นความยากลำบากแก่ไทยและฝรั่งเศสทั้งสองข้างเอง ๆ ไป
 ไม่รู้ว้าย อนึ่ง ข้างญวนเขาก็เกยว่าเมืองเขมรส่วนที่ ๓ ที่เจ้านายฝ่าย
 เขมรครองอยู่นั้นเป็นเมืองขึ้นของเขา เพราะเจ้านายฝ่ายเขมรเคยไปพึ่ง
 เขาอยู่หลายครั้งมาแต่ก่อน ถึงเมื่อมาพึ่งไทยก็ลงไปถวายบรรณาการอ่อน
 น้อมแก่เขาอยู่ กับบดินศุขยอมยกเมืองฝ่ายใต้ให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว ก็ยอม
 อำนาจในเมืองเขมรให้แก่ฝรั่งเศสด้วย เมื่อแต่ก่อนฝรั่งเศสยังไม่มาได้
 เมืองไซ่ง่อนนั้น เจ้านายฝ่ายเขมรถึงปฏิญญาว่าขึ้นแก่ไทยแล้ว ก็ยัง
 มาปรับทุกข์กับไทย ว่าเมืองเขมรอยู่ใกล้ญวนนัก อยู่ไกลไปแต่เมือง
 ไทย ต้องอาศัยความช่วยเหลือกับเมืองญวน ถ้าไม่ไปอ่อนน้อมต่อเมืองญวน
 จะไปค้าขายในแผ่นดินญวนที่อยู่ใกล้ก็ยาก ก็จะต้องรบกันกันไปไม่รู้

๔. เรื่องแหวนนพเก้า

จดหมายกำหนดว่าด้วยเครื่องประดับสำหรับยศในสยาม ชนมเนียม
เต็มฝ่ายสยาม มีเครื่องประดับยศอย่างใหญ่ในพระเจ้าแผ่นดินที่ ๑ ที่ ๒
ที่ ๓ และพระราชวงศ์อันวงศ์ผู้ใหญ่อยู่อย่างหนึ่งเห็นชอบกลอยู่ที่ว่าพอ
ละเมียดสมควร แม้นจะส่งไปแสดงความยินดีและราชไมตรีเป็น
เกียรติยศแด่พระเจ้าแผ่นดินและราชวงศ์ผู้ใหญ่และเสนาบดี
ผู้ใหญ่ในบ้านอันเมืองอัน โห้ยนครบเนนเครื่องราชอิสริยยศและเครื่อง
สำคัญยศเบณฑอง ว่าได้ไปจากพระเจ้าแผ่นดินฝ่ายสยาม ก็พอจะใช้ไป
ได้ ไม่ขัดตาแปลกตาทน อนุกรมธรรมเนียมในสยามมาแต่เดิม ว่าให้มี
วงแหวนทองคำเป็นทองเนื้อสูงอย่างเอก คือทองแว้งตะพานกุด หรือ
ทองทึงชำระจันต์นมอกัด เป็นอย่างเอกอย่างดี หนักกตาดังบาง
สิบสองบาง ส้ามบาทบาง ทำทงแท่งไม่โพรงใน คให้แน่นดแตงซุด
หลุมพลอย ๘ แห่ง แดวจึงฝังพลอย ๘ อย่าง ที่ ๑ เพชร ที่ ๒ ทับทิม
ที่ ๓ มรกต ที่ ๔ เพทาย ที่ ๕ บุษบ ที่ ๖ นิต ที่ ๗ มุกดา ที่ ๘ โกเมน
ที่ ๙ ไพฑูรย์ แดวประดับเพชรเล็ก ๆ เบนเนองสองข้างบ้าง เบนถาย
ค่าง ๆ สองข้างบ้าง ทำให้งามดแตงสอดไว้ในประกคที่คาคกับเฮว
พระเจ้าแผ่นดินกทรงและพระราชทานให้มมบรรดาศักดีใหญ่ ๆ ตั้งแต่
ผู้เบณฑองพระเจ้าแผ่นดินลงไปจนเสนาบดี เมื่อเวตาการพิธีซึ่งสมมตว่า
เบนมงคตผู้ใหญ่จะได้ทำ คือตดจุกเด็กและเจิมจุนเครื่องหอมและ
รตนาอวยชัยให้พร ในที่แต่งตั้งฐานันดรและการบ่าวสาว และวางศิธา
แรกในทกออกคกอกำแพงและบ้อมใด ๆ ที่พระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ใหญ่แทน

พระเจ้าแผ่นดิน จะไดตงมอเป็นฤกษ์ ผู้ตงมอทำการมงคตนั้น ย่อมเอา
 วงแหวนนนล่อดในนอชมือชวา แดวทำการมงคตนั้น ๆ กการทคาคแหวน
 ล่อดในประคตนั้น เป็นทล่อดางยคของผู้ใหญ่ในสยามแต่โบราณมา
 ในทกวนน มอຍงไตไซ้เครื่องยคแหวน อย่างนน้อยแต่พระเจ้า
 แผ่นดินพระองค์ใหญ่ ๑ พระองค์ทล่อด ๑ กรมหวตวงเทเวศร์วชรัตนท ๑
 กรมหวตวงวงศำราชธนิท ๑ ทงดำนนเบนพระเจ้านองยาเชอ กรมหมน
 มหศัวรศัวจิต ๑ เจ้าพำจพำตงกรณ ๑ ทงล่อดนเบนพระเจ้าตุกเชอ
 กรมขุนนรำนชิต ๑ กรมหมนอมรมนท ๑ ทงล่อดนเบนพระราชวงศ
 ผู้ใหญ่ เจ้าพระยาศร์ริยวงศล่อดมุพระกตำโหม ๑ เจ้าพระยาศระคตง
 ว่าการตางประเทศ ๑ เจ้าพระยาศุภรวิภยล่อดมุนายก ๑ ทงดำนนเบน
 เล่นาบตผู้ใหญ่ มอຍ ๑๓ เทำน

และแหวนพตอย ๘ อย่าง ๆ น ผำยสยามนบถอว่าเบนมงคตใหญ่
 หตวง อนงของดำหรับพนกงำนผปฏิบตพระเจ้าแผ่นดินถวยเครื่องใหญ่
 คือกตคองทล่อดในเวตาคองการ มอຍในส่วนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ล่อดวง
 ในพระเจ้าแผ่นดินท ๒ ล่อดวง แหวนนนประตบพตอย ๘ อย่างเหมอนกัน
 แต่ไม่มีเครื่องเพชราชาง ๆ และตงยาราชาวคให้มตเครื่องยค และเด็ก
 ย่อมกกว่าเครื่องยค แหวนล่อดวงนน ดำหรับเจ้าพนกงำนล่อดล่อดมในนอ
 เมอเวตถถวยเครื่องใหญ่ ไม่ว่าจะใครประจำกตาม การอนนผมมบรรต
 ศกคตาง ๆ คตลตไปจนราชฐรทมม กทำชนไคไซ้ล่อดยบ่างในการมงคต
 แต่เพราะเบนของตงยาลคกนกมเครื่องยค หรือเบนแต่ทองเปดำไม่มีเพช
 ประตบชาง และเด็กยอมกกว่าแหวนเครื่องยค กทำได้มกฐหมายห้าม
 ปรำมไม่แต่โบราณมา ผู้ทชำมชำกไซ้แต่ในเวตำทำการมงคตของเขา

คอคอดจุกและเจมจอนเครื่องหอมและการ์อน ๆ ไม่ได้มีใครตัดปรกต
 คาคอย่างเครื่องยศ ครนมาบคนพระเจ้าแผ่นดินสยามในรัชกาลดบยบนั้น
 เมื่อต้องเสด็จกับชาวต่างประเทศ ได้สืบทราบว่าเป็นประเทศต่าง ๆ มี
 เครื่องยศสำหรับตำแหน่งด้าคบยศอย่างสูง และด้าคบนั้น ๆ ดงมา ด้วยทำ
 เบนดาวและดอกจันทน์และรูปต่างๆ ตามบัญญัติในเมืองนั้น จึงได้คิดตั้ง
 ราชบัญญัติ ให้ทำดอกจันทน์ประดับด้วยพลอย ๘ อย่างนนั้น เพื่อจะให้
 ประดับในหน้าเสื้อ เบนด้าคบยศอย่างสูง ครนทาชนแตกได้ไ้ทรงด้วย
 พระองค์คอกหนึ่ง พระราชทานด้ามเด็จพระเจ้านองยาเธอ ซึ่งเป็นพระเจ้า
 แผ่นดินที่ ๒ คอกหนึ่ง พระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่คอก
 หนึ่ง พระราชทานพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์คด้องคอกหนึ่ง ครนพระเจ้า
 ลูกยาเธอพระองค์คด้องต้นพระชนมแตก จึงพระราชทานพระเจ้าลูกเธอ
 พระองค์คด้ามให้ทรงค้อมา ยังทรงพระราชดำริจะพระราชทานค้อมไป
 ในท่านผู้ใดรับพระราชทานเครื่องยศแหวนประดับพลอย ๘ อย่างนั้นให้
 ทอ การทำไปยังขาดคดไม่ ครนเมื่อบกุณ เบนยศก คักราช ๑๒๒๕
 ตรงกับคริสต์ศักราช ๑๘๖๓ ได้ทรงรับเครื่องราชอิสริยยศแควนกรอด
 ด้ามเด็จพระเจ้ากรุงฝรังเศสทรงยัคมา จึงได้ทรงพระราชดำริให้
 ช่างทำดอกจันทน์ประดับพลอย ๘ อย่าง และประดับเพชรเบนบริวาร
 อาการคดายกกับเครื่องททรงด้วยพระองค์คดทำให้เชองกคดททรง แด้ได้
 ทรงพระราชดำริให้ทำคางคางดงยา โดยเดียนอย่างคางคางคด้อย ซึ่ง
 ด้ามเด็จพระเจ้ากรุงฝรังเศสทรงยัคมานั้น เปดียนคดวูปตราและ
 พระพักคตพระเจ้าแผ่นดินและรูปมงกุฎให้เป็นอย่างสยาม ได้ทรงยัค
 ออกไปยังด้ามเด็จพระเจ้ากรุงฝรังเศส เมื่อบชวด ๓๓ คักราชสยาม

๑๒๒๖ ตรงกับคริสต์ศักราช ๑๗๖๔ สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ได้มี
พระราชดำล้นตอรับเข้ามาแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงตั้ง
ทรงพระโสมนัสมาก บดิน ทรงพระราชดำริจะตั้งกฎหมายอย่าง
ธรรมเนียมเครื่องประดับและเครื่องด้าคัญยศของผู้บรรดาศักดิ์ ซึ่ง
ควรจะพระราชทานแก่ผู้มียศต่าง ๆ ในพระราชอาณาจักรและชาวต่าง
ประเทศที่มความชอบ ก็ทรงพระราชดำริเห็นได้แต่รูปข้างเผือกที่เบน
ด้าคัญของแผ่นดินสยาม และรูปพระมหามงกุฎที่เบนด้าคัญพระนาม
พระองค์แต่เดิมมา จึงได้ทาชนเป็นตัวอย่างบ้างแล้ว แต่ยังทรง
พระราชดำริจะทำต่อไป ให้เป็นทด้าแดงด้าดบยศบรรดาศักดิ์ฝ่ายสยาม
ให้ครบต้องตามธรรมเนียมเดิมด้วย แต่ยังไม่คิดเด็ดขาด ด้วยจะต้องทำ
ให้แข็งแรงต่างกัน เพราะธรรมเนียมด้าดบยศฝ่ายสยาม มีทั้งเกิด
อยู่ ๓ อย่าง ด้วยหมวกเดือและเครื่องนุ่งห่มอย่างหนึ่ง ด้วยค่านำหน้า
ซออย่างหนึ่ง ด้วยศักดิ์นาคออาญาที่จะหวงทदनเบนท์โรนารของตัว
อย่างหนึ่ง ก็และเครื่องนุ่งห่มหมวกเดืออนนเบนของแปลกตาชาวต่าง
ประเทศจะใช้ไม่ได้ เมื่อจะทำเครื่องประดับหย่อนำอกเบนด้าคัญ จะ
ต้องคิดย่นอกชรวค่านำหน้าซอ และประมาณศักดิ์ที่จะหวงน่านเขา อนึ่ง
ประมาณศักดิ์ที่จะหวงน่าน จะใช้ได้แต่ผู้ที่อยู่ในแผ่นดินสยาม ที่จะ
ใช้ทวไปเมืองอื่นใดกแต่ค่านำหน้าซอ ถึงธรรมเนียมเดิมเมืองประเทศ
ราชที่อยู่ไกลเคียงพงพงตงแดงไปจากสยาม ประมาณศักดิ์ที่จะหวง
ทदनกไม้ม มแต่ค่านำหน้าซอเครื่องนุ่งห่ม ถึงกระนั้นกแปลก ๆ กันกับ
การในสยาม ย่อมเบนไปตามการทเขาตงเกิดกันในเมืองนั้น ๆ

ดมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ได้ทรงจัดเครื่องแหวนประดับพดอย
 ๘ อย่าง ซึ่งเปนเครื่องยศอย่างสูงอย่างโบราณกับประคตดำหรับคาดกับ
 แหวน กับเครื่องราชอิสริยยศซึ่งทำให้มรูปร่างเฝือกและรูปมงกุฎตาม
 พระราชดำริชนใหม่ เด็ดขาดเขาหีบตั้งทรงย่นค้อออกมาเพื่อจะให้
 ดมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเค็ดทรงรับไว้ทอดพระเนตร เมื่อจะทรงเห็นควร
 ประการใดก็สุดแต่ดมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเค็ด เบนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่
 จะโปรด อนึ่งทรงพระราชดำริว่า ประคตมพิใหญ่คดอยู่ปดายอย่าง
 ฝรั่งเค็ดนั้น ดางด้ายก็เหนมห้องทำคดวยใหม่ดมเข้าไว้ ก็ถ่าจะยก
 ห้องทำคดวยใหม่เดี่ย ดมวงแหวนประดับพดอย ๘ อย่าง ซึ่งเบน
 เครื่องยศเก่าอย่างสยาม ใช้แทนวงแหวนที่ทำคดวยใหม่ได้เด็ดจะเป็นค
 ทเดียว

๕. เรื่องนับปีตามสุริยคติกาล

สิ่งที่เรียกว่าปี มีหลายอย่าง ปีซึ่งจะใช้ในการกำหนดหนุ่หนุ่
โมงให้แน่นอนของใช้บทชื่อว่า "ดมา" คือเท่ากันทุกปี คิดบดระดามร้อย
หกสิบห้าวันกับเศษหกวันโดยหยาบ ๆ ว่าหกโมง ในค่านพวกโหรท
ดามมีแต่สุริยยาควาคำนวณเดเอียดออกไป ก็เห็นว่าหกโมงกว่า
ถึงดับสงนาทเศษ และซึ่งคำนวณตั้งนั้นชอบอยู่ในที่จะว่าพระอาทิตย์
ดำเนินถึงดาวฤกษ์ประจบรอบที่เท่าตามโหรในสยามประเทศไทยเราเคย
ทำเดขหมายใช้กำหนดสงกรานคณ แต่ในลักษณะที่จะใช้ทมิโมงน จะ
เอาตามนทเดยวไม่ได้ และการใช้กำหนดทมิโมงที่จะทำให่กตางวันมาก
กตางคินนอย กตางคินมากกตางวันนอยคางไปน เป็นเพราะดวงพระ
อาทิตย์เดินบดไปเหนือไปใต้ทุกวันตามกำหนด เมื่อพระอาทิตย์จะมาช่า
เท่าในระยษณน ๆ ททางบดเหนือบดใต้ในกำหนดดามร้อยหกสิบห้าวัน
กับเศษหกโมงหย่อนนอยเดกนอยอก หาเหมือนกนอยางสงกรานคณไม่
เพราะระยษณนโหรทรางสงกรานคณ อย่าเพอดคตารานว่าผดกต ว่าหยาบกต
กชวกำหนดอาทิตย์บดเหนือบดใต้ เมื่อไปชางเหนือเดวกตบมาสดชาง
เหนืออกกต ไปชางใต้เดวกตบมาสดชางไดออกกตมกำหนด ถ้าจะนับ
เป็นโมงได้แปดพันเจ็ดร้อยหกสิบหกโมง หย่อนนาทเดกนอย แต่เมื่อ
ครนจะบอกลักษณะในคิตตงนาพิกตามกำหนดเดเอียดทงระยษณนตาม
ชวโมง ผู้ททำการในโรงนาพิกาก็จะคิตนับตั้งเกดชากไป เพราะระยษณ
จะชอบอกวชนไวหยาบ ๆ แต่ได้นบวณ เมอนบเอาเบนวณเดวกตงน
บหนงกตได้ดามร้อยหกสิบห้าวันกับเศษหกโมงหย่อน ๆ เศษหกโมงหย่อน ๆ

นน จะของคเดียวกัน นับแต่สามร้อยหกสิบห้าวันไปสามปี ครั้นถึง
 บัณฑิต เศษหกโมงทุกปีนั้นผลถึงกันเขาได้ ๒๕ โมงหย่อน ๆ เกือบครบวัน
 เพราะฉะนั้นในปีนั้น จึงขอเพิ่มเติมได้ให้นับเป็นสามร้อยหกสิบห้าวัน
 ด้วยนายนพบุรุษ นบปี "สาม" เป็นอย่างหยานนับสามร้อยหกสิบห้า
 วันไปสามปีแล้ว บัณฑิตนับสามร้อยหกสิบห้าวัน นับอย่างหนึ่งเมื่อไป
 ถึงจะไม่ถูกกับลักษณะกรรมจุพตแต่จะรียาตราตามทเถติ ยथाเอา
 ณะนับ โนนี่มาว่าวันวาย ระยะเวลา สามปี หกสิบห้าวัน (๓๖๕
 วัน) สองปี เจ็ดร้อยสามสิบวัน (๗๓๐ วัน) สามปี พันเก้าสิบห้าวัน
 (๑๐๙๕ วัน) สิบแปดพันเจ็ดร้อยหกสิบห้าวัน (๑๘๖๑๕ วัน) นับเต็มออกไป
 ดงนทุกระยะดับเกิด เมื่อใดครบ ๒๕ ระยะ ๆ ละดับ ๆ ก็เป็น ๕๖ ปี คิด
 เป็นวันสามหมื่นห้าพันหกสิบห้าวัน (๓๕๐๖๕ วัน) ต่อขึ้นไปอีกดับจึง
 ครบร้อยปี ก็ในปีครบร้อยปีนั้น ดับในระยะนั้นอย่าเพิ่มวันหนึ่งเลย เอา
 แต่สามร้อยหกสิบห้าวันเต็มออกนทุกบทั้งดับ จึงคิดผลสามหมื่นห้าพัน
 หกร้อยยดับห้าวัน (๓๖๕๖๕ วัน) แทนเป็นร้อยปีแรกเรียกว่า
 "ปฐมสามาดค" แลวันร้อยปีเช่นอย่างระยะนั้นต่อไปอีกเหมือนกัน
 เรียกว่า "ทุติยสามาดค" เป็นวันได้เจ็ดหมื่นสามพันสี่ดับแปดวัน
 (๗๓๐๘๘ วัน) แลวันไปอีกร้อยปีตามระยะเช่นนั้นเหมือนกันออก
 เรียกว่า "ตติยสามาดค" เป็นวันได้แสนเก้าพันห้าร้อยเจ็ดดับสองวัน
 (๑๐๙๕๗๒ วัน) แลได้เข้าอีกร้อยปี เป็นปี ๕ แปลกกว่าสามร้อยปี
 ข้างหลังมวันเพิ่มออกวันหนึ่งในปีครบร้อย จึงเป็นวันในร้อยปีดับ ระยะ
 สามหมื่นห้าพันห้าร้อยยดับห้าวัน (๓๖๕๖๕ วัน) เรียก "จตุตถสามาดค-
 ค" เอาวันของจตุตถสามาดคนี้ไปผลกับวันข้างสามาดคข้างคนนั้น

เป็นวันโตแค้นตีหมันหกพันเก้าสิบเจ็ดวัน (๑๕๖๐๘๗วัน) ประชุมสัตว์รอบ
 นเรียกว่า "สัตว์ดัดจริต" ก็เมื่อดัดจริตทบทวนเช่นนี้ ฆราวาสคนเขา
 เป็นแปดร้อยหกสิบสองแค้นเก้าหมื่นสองพันร้อยเก้าสิบเจ็ดวัน (๒๘๒๑๘๕
 วัน) ผิดกันกับวันทบทวนในคัมภีร์สุริยยาตราถึงสัตว์ดัดจริต เพราะใน
 สุริยยาตราหน มบงกษาว่า ๒๘๒๑๐๗ เป็นกำลังหรรษคุณในแปดร้อยย
 กซึ่งสุริยยาตราถูกคามทางอาทิตย์เดินถึงดาวฤกษ์ ซึ่งว่าตามตำราว่า
 ตามดวงอาทิตย์บดเห็นขอบไต ซึ่งไม่มีในสุริยยาตราให้ อย่างนี้ทว่า
 คติเคยนพระอาจารย์ คติเคยนโบราณเคย ว่าคนละตำรา คนละทางดอก
 ดวงอาทิตย์เวดดาเที่ยงดำไปข้างไตเบื้องหลังในวันโต นับแคว้นหนมา
 ให้ไตเปิดสืบเกวณเรียงไปด้ามบีในบทิศ ทบงคืบให้เพิ่มวงดงว่าแคว
 หน ให้หมเป็นเก้าสิบวัน เรียกว่า "สัตว์ระฤก" เมื่อดัดจริตสัตว์ระฤก
 แคว ให้หมไปอกเก้าสิบด้ามวันเต็มอกกันทุกปี เรียกว่า "นิทามะฤก"
 ในวันหลัง นิทามะฤก เวดดาเที่ยงพระอาทิตย์โอนไปข้างเหนือเบื้องหลัง
 เบื้องหน้าแควนงกตบมาไตนับแควนหลัง นิทามะฤก ไปเก้าสิบด้าม
 เรียกว่า "สัตว์สันตะฤก" ให้หมแต่หน้าวันหลังสัตว์สันตะฤกไปเปิดสืบ
 เกวณเต็มอกทุกปี เรียกว่า "สัตว์ระฤก" ถึงวันหลังสัตว์ระฤกแคว
 พระอาทิตย์เวดดาเที่ยงคงดำข้างไตเบื้องหลัง ไม่ดำไปกว่าหมเป็นแควน
 แคว ฤกสัตว์ระ ๘๘ วัน ฤกนิทามะ ๘๑ วัน ฤกสัตว์สันค ๘๕ วัน
 ฤกสัตว์ระ ๘๘ วัน รวมเป็นด้ามร้อยหกสิบห้าวัน เมื่อในบทิศเอาฤก
 สัตว์ระเป็นเก้าสิบวัน รวมเป็นด้ามร้อยหกสิบห้าวันตามระยะ โนน เมื่อ
 จะตั้งดวงบจจุบันกาต บดินบเกาะตั้งปศุคัก วันจันทร์ เดือนอายุ ขน
 สืบหาค่า วัน ๒ เดือน ๑ ขน ๑๕ คิว จตุศักราช ๑๒๑๗ ทแควไปน เป็น

ดีดีระฤตฺยขงนบแดเตอนอาย ขนล้บหาคา บ้เถาะ ล้ปค้คกนนบเบนเกา
ล้บวัน

ถ้าจะย่อนกตัวไปนบแดคน ปถมล้มาล้คคกมานน ก็จะต้องไปนบ
คนแดบ้กน เอกค้ก (แดในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม) จดค้กกราช ๗๖๑
มา ก้อนบเถาะล้ปค้คกขนไปถง ๒๕๖ ปี แดขงวาทางนจะให้รตนปตาย
ขงจะให้นบไปกายหนานบแดบ้มะโรง อัฐค้กนไป จนถงบท (๑๔๔)
ค้อไปข้างหนางจะล้นระยะล้มาล้คคกค้คกหนึ่ง เมอจะนบไปถงนถง
หลตายร้อยบ้ก็จะไม่คดาคเลย ขงวานหยาบๆ แดพอเข้าใจง่าย แด
การกำนวนนนได้ทำละเขียดแเดวย่าด้นเท้ห้เลย.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์ พระนคร
นายสนม บุญยศิริพันธุ์ เจ้าของ ผู้พิมพ์
ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๔๕๓
